

Kulturmiljöutredning kv Batteriet
Inför ändring av detaljplan för inredning av vindar

Antiquum AB
2021-04-13

Innehållsförteckning

Inledning	3
Sammanfattning	6
<u>DEL 1: Analys och slutsatser</u>	<u>7</u>
Centrala kulturmiljövärden	8
Vindsinredning och BBR-krav	11
Slutsatser kring lämplighet	13
Antikvariska riktlinjer	15
<u>DEL 2: Historik</u>	<u>17</u>
Planhistorisk beskrivning	18
Byggnadshistorisk beskrivning	24
<u>DEL 3: Karaktärisering, arkitektonisk och stadsbildsmässig analys</u>	<u>30</u>
<u>DEL 4: Hus för hus i kvarteret</u>	<u>43</u>
Källor och litteratur	68

Antiquum AB
Drottninggatan 25
411 14 GÖTEBORG
Tel 031-13 38 20
www.antiquum.se

Inledning

Bakgrund

Antiquum AB har i februari 2021 fått i uppdrag av Göteborgs Stadsbyggnadskontor att upprätta en kulturmiljöutredning inför ändring av detaljplan för vindsinredning för delar av stadsdelarna Annedal och Kommendantsängen inom stadsdelen Kommendantsängen (Dnr 0987/20). Syftet med detaljplanen är att möjliggöra fler lägenheter på vindsvåningar inom kvarteret Batteriet. Gällande stadsplan från 1935 anger att byggnader får uppföras i fyra respektive sex våningar beroende på var i kvarteret fastigheterna ligger. Likaså anger stadsplanen att vindarna endast får inredas för ekonomiändamål. Ombyggnad av vindar till bostäder har redan utförts i delar av området, med takkupor och takfönster mot både gata och gård med varierande anpassning till byggnadernas karaktär och kulturhistoriska värden. De flesta fick bygglov före nuvarande Plan- och bygglagen (PBL) trädde i kraft. Med nuvarande lagstiftning och definition av vad som är en våning i Plan- och byggförordningen (PBF) finns det inte möjlighet att medge bygglov för vindsinredning utan att ändra detaljplanen.

Utredningsområdet

Utredningsområdet omfattar hela kvarteret Batteriet inom stadsdelen Kommendantsängen, Göteborg. Kvarteret omges av Övre Husargatan i öst, Risåsgatan i syd, Kastellgatan i väst och Skanstorget mot norr. Kvarteret omfattar 11 byggnader (10 fastigheter).

Uppdraget och medverkande

Syftet med kulturmiljöutredningen är att ge en närmare beskrivning och karakterisering av kvarterets kulturhistoriska innehåll, arkitektoniska och upplevelsemässiga kvaliteter samt visuella sammanhang. Utredningen ska fungera som ett kunskaps-, planerings- och bedömningsunderlag inför framtida ändring av gällande detaljplan. Därmed ingår att precisera vilka karaktärsdrag som bör värnas vid ombyggnad för respektive fastighet och vilka konsekvenser takkupor och takterrasser får. Uppdraget har även inbegripit en dokumentation av de oinredda vindarna i kvarteret. Detta för att bedöma om gällande krav i BBR är möjliga

Ortofoto över kv Batteriet i stadsdelen Kommendantsängen. Mot norr gränsar kvarteret mot Skanstorget och mot väst ligger Skansberget. Källa: Lantmäteriet.

att uppfylla och vilka åtgärder som krävs för att uppfylla dessa krav. Johanna Roos, bebyggelseantikvarie vid Antiquum, har varit huvudansvarig för uppdraget. Från Stadsbyggnadskontoret har Linda Bergström och Madelene Seberbrink medverkat.

Fem fastigheter (sex byggnader) har idag helt oinredda vindar och har inventerats. Övriga vindar har helt eller delvis inretts som bostad på 1980-talet. Helt inredda vindar har ej inventerats. Vad gäller fastigheterna Kommendantsängen 7:13 och 7:16, som har delvis oinredda vindar, har Antiquum inte haft tillgång till vindarna.

Kulturhistorisk skyddsstatus

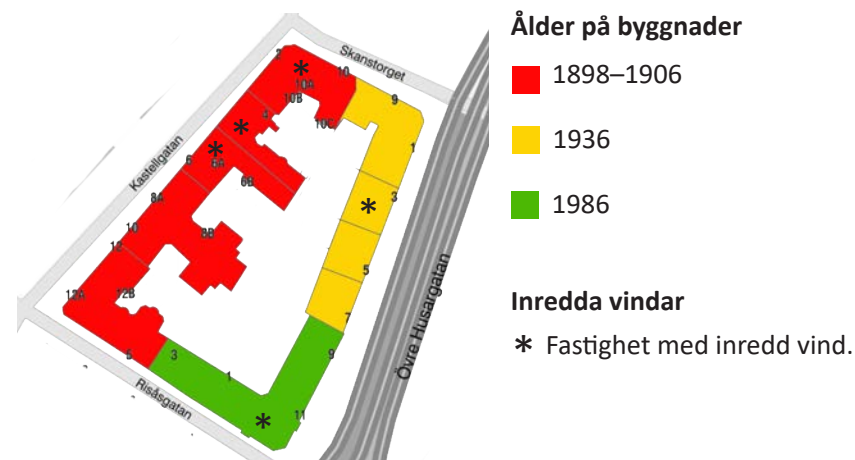
Bevarandeprogrammet

Kommendantsängen och det aktuella kvarteret är utpekade i kommunens bevarandeprogram från år 2000. Motiveringen anger att: *"Kommendantsängen utgör en välbevarad "stenstadsmiljö" med värdefulla exempel på tidstypisk arkitektur från perioden 1900–1935. Kv. Batteriet. /.../ Kvarterets västra del består av putsade bostadshus från perioden 1898–1905. Den nordöstra delen som är bebyggd med fyra stenhus tillkom 1936. Byggnaderna är goda exempel på den tegelarkitektur i funktionalistisk stil som var vanlig i Göteborg under 1930-talet. Hörnhuset mot Skanstorget (kv 7:17) är ett särskilt viktigt inslag i stadsbilden. Det har också en f d biograflokal i bottenvåningen ("Biografen Skansen") som nu används för dansteater".*

Att kvarteret är officiellt utpekade i bevarandeprogrammet innebär att byggnaderna är att betrakta som särskilt kulturhistoriskt värdefulla enligt PBL 8:13 och därmed inte får förvänskas. För samtliga byggnader gäller även det generella varusamhetskrauet i PBL 8:17.

Riksintresse för kulturmiljövården (Miljöbalken)

Kvarteret ligger inom riksintresset Haga-Masthugget. Motiveringen för Kommendantsängen lyder: *"Området på och intill Skansberget och kv. 7 Batteriet*

/.../ Kommendantsängen utgör en välbevarad "stenstadsmiljö" med värdefull och tidstypisk arkitektur från perioden 1900–1935".

Ett riksintresse är ett allmänt intresse som bedömts vara av nationell betydelse. Riksintressen ska enligt miljöbalken skyddas mot åtgärder som innebär påtaglig skada.

Läsanvisning

Rapporten inleds med en sammanfattning. Därefter är rapporten indelad i fyra delar. Del 1 innehåller en beskrivning av kvarterets kulturmiljökvaliteter samt en redogörelse för möjlighet till att uppfylla BBR-krav. Detta följs av en sammanställning av slutsatser kring lämplighet för inredning av vindar. Dessa slutsatser vilar mot den fakta som finns redovisad i del 2–4. Del 2 innehåller en plan- och byggnadshistorisk beskrivning. Del 3 innehåller en arkitektonisk och stadsbildsmässig karakterisering av området. Del 4 innehåller en beskrivning för varje enskild byggnad inom kvarteret.

Snedbild över det aktuella kvarteret Batteriet. Kvarteret gränsar till Skanstorget och Haga i norr och Skansberget i väst. Mot syd och sydost ansluter ytterligare ett antal stenstadskvarter från tiden kring sekelskiftet 1900.

Sammanfattning

Historik

Den sk Kommendantsängen var i huvudsak obebyggd fram till 1800-talets slut. Marken lydde under kronan och användes bl a för bete. Med start under 1800-talets slut utvecklades området till en tät kvartersstad med stenstadshus enligt en stadsplan upprättad 1893. Den nya stadsdelen bestod av sju kvarter, varav det aktuella kvarteret Batteriet utgjorde det sjunde. Mellan åren 1898-1905 bebyggdes den västra och södra delen av kvarteret med tidstypiska stenstadshus i sex våningar med rik fasadbehandling och livfull taksiluett med takkupor och torn. Mot gatan uppfördes påkostade gatuhus och på gården enklare gårdshus i form av halvhus. Vindarna var oinredda och innehöll förråd och torkvindar. Den östra delen av kvarteret var sedan tidigare bebyggd med småskalig trähusbebyggelse, vilken kom att finnas kvar fram till 1930-talet.

På 1930-talet gjordes en ändring av stadsplanen. Den nya stadsplanen tillät inte gårdsbebyggelse och angav vidare att vindarna inte fick inredas som bostad. Den äldre trähusbebyggelsen mot Övre Husargatan revs och ersattes av fyra funktionalistiska stenstadshus med tegelfasader och flacka sadeltak. Vindarna kom att inrymma förråd, tvättstugor, mangelrum torkvindar och piskplatser för vädring och mattpiskning. Takfallen mot gatan belades med tegel och saknade takkupor. Mot gården försågs takfallen med takkupor mot tvättstugorna och nedsänkta piskplatser. På 1980-talet revs tre sekelskiftesbyggnader och ersattes med en stor och postmodernistiskt utformad byggnad mot Övre Husargatan/Risåsgatan.

Under årens lopp har byggnaderna genomgått vissa förändringar. Samtliga gårdsfasader är tilläggsisolerade och plåtinklädda. Sekelskiftesbyggnadernas ursprungliga takkupor mot gatan har tagits bort och plåtarbeten förenklats. Trots att gällande stadsplan inte medger vindsinredningar så har bygglov för inredning av bostad på vind beviljats för fyra av fastigheterna i kvarteret. I samtliga fall har inredning av vind fört med sig nya takkupor mot både gata och gård. Det förekommer även takterrasser, både mot gata och gård. Vad gäller sekelskifteshusen har vindsinredning i huvudsak gällt gatuhuset, medan gårdshusens vindar lämnats oinredda.

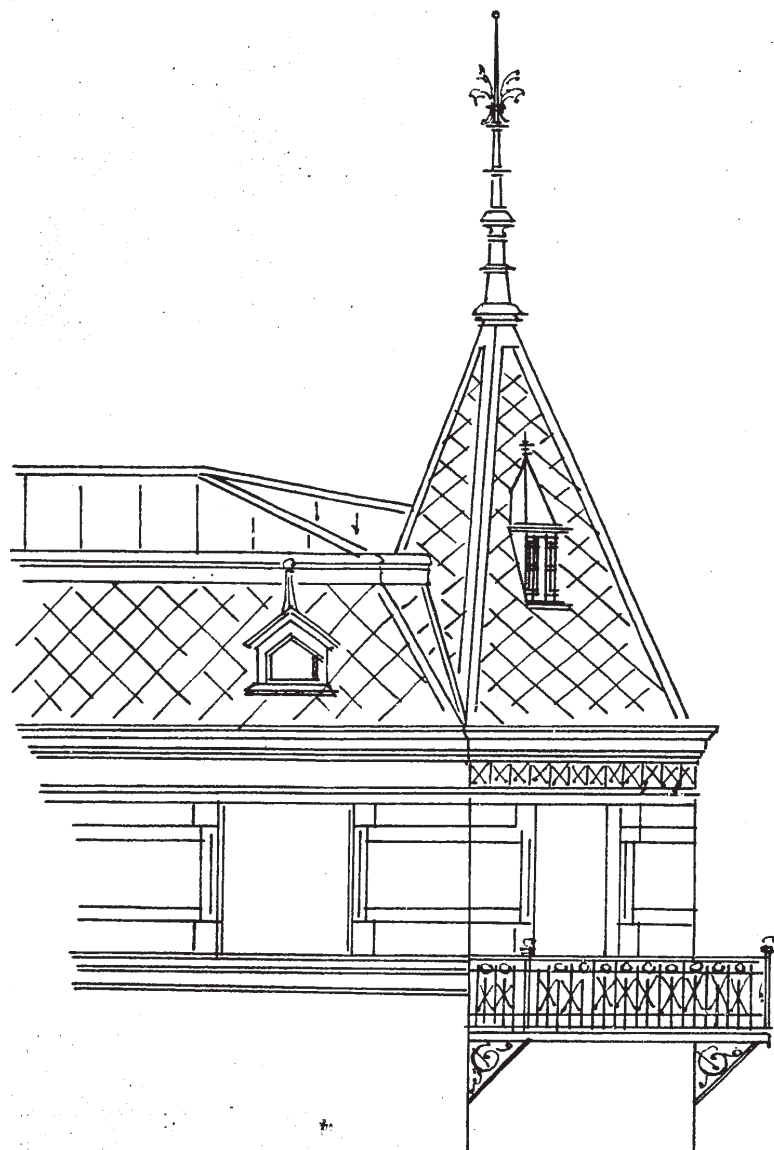
Kulturhistoriskt värde

Stenstadskvarteren i Kommendantsängen har ett stort stadsplanehistoriskt värde och speglar den borgerliga stenstadens utvidgning i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. I kvarteret finns välbevarade exempel på stenstadshus uppförda 1898-1936. Trots att flera vindar har inretts sedan tidigare finns ett antal välbevarade taklandskap som besitter ett stort kulturhistoriskt värde. Likaså förekommer välbevarade vindar. Kvarteret ingår i riksintresse för kulturmiljövården och är utpekad som kulturhistoriskt värdefullt i stadens bevarandeprogram.

Lämplighet

De inventerade vindarna har sådana mått att vindsinredning är möjlig, det kan dock medföra förändringar av hanbjälkarna vilket kan få antikvariska konsekvenser, i synnerhet för de äldre sekelskiftesbyggnaderna. I varken sekelskifteshuset eller funkishuset bedöms det möjligt att uppnå full tillgänglighet då det hade medfört stora förändringar i kulturhistoriskt värdefulla trapphus med bevarade originaldetaljer. Därför ses det som mest lämpligt med små lägenheter eller etagelägenheter, alternativt att det i detaljplanen ges avsteg från hisskravet. Vad gäller sekelskiftesbyggnaderna bör inredning av vind utföras så att utrymning kan ske via befintliga trapphus, eftersom fönsterutrymning mot gata kan komma att medföra skrymmande nödutrymningsutrustning.

Taken i kvarteret har givits olika arkitektonisk funktion - hos sekelskiftesbyggnaderna var de ursprungligen en del av den rika fasadbehandlingen medan taken hos 1930-talsbyggnaderna gjordes flacka och tydligt underordnade fasaderna. Detta ger olika tålighet för tillkommande takkupor och andra ljusöppningar. Sekelskiftesbyggnaderna bedöms ha en tålighet för tillkommande takkupor, vilka rätt utförda kan stärka befintliga byggnaders kulturhistoriska karaktär. Däremot bedöms nya takkupor på byggnaderna från 1936 som olämpligt då det väsentligt skulle påverka den funktionalistiska karaktären, i synnerhet hörnhuset Skanstorget/Övre Husargatan. Vad gäller byggnaderna utmed Övre Husargatan skulle takfönster som följer takets form istället kunna vara en möjlighet.

Del 1: Analys och slutsatser

Denna del av rapporten innehåller utredningens slutsatser med en redogörelse för kvarteret Batteriets centrala kulturmiljökvaliteter och värden samt en beskrivning av vilka åtgärder som skulle krävas för att uppfylla BBR-krav vid en eventuell framtida inredning av vindarna i kvarteret. Mot bakgrund av detta avslutas del 1 av en sammanställning av slutsatserna kring lämplighet för inredning av vindar inom det aktuella kvarteret samt antikvariska riktlinjer.

Kapitlets innehåll:

Centrala kulturmiljövärden	sid 8
Vindsinredningar och BBR-krav	sid 11
Lämplighet för inredning av vindar	sid 13
Antikvariska riktlinjer vid vindsinredning	sid 15

Centrala kulturmiljövärden

Del i en sammansatt kulturmiljö

Kvarteret Batteriet ingår i en värdefull kulturmiljö där flera historiska lager möts och åskådliggör Göteborgs historia från 1600-talet fram till 1900-talet. Vyn från Skanstorget är innehållsrik och speglar flera viktiga epoker i Göteborgs historiska utveckling. Det aktuella kvarteret utgör en del av Skanstorgets historiska inramning och representerar i torgets södra del framväxten av det tidiga 1900-talets stenstad. På Skansberget vittnar Skansen Kronan om 1600-talets befästa stad och mot norr minner Hagas låga trähusbebyggelse från 1800-talets mitt om Göteborgs första förstad för arbetare.

Egenskaper av betydelse

- Kvarteret Batteriets karakteristiska front mot Skanstorget.

Speglar stenstadens utvidgning & fullföljande

Stenstadskvarteren i Kommendantsängen har ett stort stadsplanehistoriskt värde genom att de speglar Göteborgs expansion och den borgerliga stenstadens utvidgning i slutet av 1800-talet och början på 1900-talet. Det är en välbevarad stenstadsmiljö med värdefulla exempel på tidstypisk arkitektur från perioden 1895–1935. Stadsplanen är välbevarad och illustrerar 1800-talets stadsplaneideal med en i princip oförändrad kvartersindelning och gatustruktur. Kvarteret Batteriets västra del, som uppfördes 1898-1905, är bebyggt med tidstypiska och påkostade gatuhus, som speglar förra sekelskiftes expansion och utvidgning av den borgerliga stenstaden, och enklare gårdshus i form av sk halvhus som speglar 1800-talets brokiga gårdsmiljöer. Den östra delen, uppförd 1936, speglar istället 1900-talets fullföljande av stenstaden med sin funktionalistiska arkitektur och de modernistiska idealen inom stadsplaneringen där Uno Åhréns stadsplanebestämmelser strävade efter att skapa ljusa och luftiga gårdar.

Egenskaper av betydelse

- Kombination av stenstadshus i sekelskiftesstil och funktionalistisk stil som berättar om stenstadens utvidgning och fullföljande.
- Kombinationen av gårdsbyggnader mot väst och öppen gård mot öst.

Tidstypisk sekelskiftesarkitektur

De påkostade stenstadshusen från 1898-1905 mot Kastellgatan besitter ett högt arkitekturhistoriskt värde och utgör representativa exempel på sekelskiftets arkitektoniska ideal. Gatufasaderna är välbevarade med flera ursprungliga detaljer. Däremot har den ursprungligen livfulla taksiluetten mot gatan med dekorativt utformade takkupor, torn med spiror mm (som ursprungligen var en del av det rika fasaduttrycket) förändrats och förenklats under senare tid vilket givit taklandskapet ett mer slätstruket utseende. Taken bevarar dock sin ursprungliga form med brutna sadeltak och brant nedre takfall. Gårdsfasaderna är generellt kraftigt förändrade till följd av tilläggsisolering och idag är det i huvudsak gatufasaderna och de bevarade takformerna mot gården som gör det möjligt att förstå byggnaderna som just sekelskiftesbyggnader. Flera av sekelskifteshusen har även välbevarade och påkostade huvudtrapphus samt ursprungliga gårds- och kökstrapphus. Likaså förekommer välbevarade vindar.

Egenskaper av betydelse

- Välbevarade gatufasader med historicerande utformning mot Kastellgatan med markerade sockelvåningar som ger byggnaderna tyngd, putsade fasader med inslag av mönstermurning i fönsteromfattningar och hörnkedjor samt inslag av polykromt tegel. Hörnhusen (Kommendantsängen 7:9 och 7:16) in-tar med sina torn och trappstegsgavlar en särställning och är av särskilt stor betydelse för stadsbilden.
- Ursprungliga detaljer i form av naturstenssocklar, överljusfönster och äldre entrédörrar samt balkongernas äldre smideskonsoler.

- De brutna sadeltaken med brant nedre takfall och tegelmurad och profilerad takfot.
- Välbevarade huvudtrapphus mot gatan med ursprungligt golv av cementklinker, kalkstenstrappor med gjutjärnsräcken, stuckaturer i taket och äldre snickerier.
- Enklare gårdstrapphus samt kökstrapphus med ursprungliga golv, trappor och handledare samt snickerier.
- Välbevarade vindar (se illustration sid 10) med ursprungliga murstockar, brandgolv av tegel, brandmurar och takstolar samt äldre förrådsinredning.

Tidstypisk tegelfunkis

Byggnaderna från 1936 mot Övre Husargatan besitter ett stort kulturhistoriskt värde då de utgör representativa exempel på tegelarkitektur i funktionalistisk stil. Gatufasaderna är enhetligt utformade och välbevarade med en tydlig funktionalistisk utformning utan onödig dekor och med en tydlig betoning på byggnadernas grundvolym. Den obrutna takfoten och de flacka sadeltaken utan takkupor mot gatan får taken att framstå som tydligt underordnade fasaderna. Takfoten markerar byggnadernas slut, vilket medför att taken hamnar i bakgrunden. Tre av funkishusen har välbevarade taklandskap belagda med rött lertegel och utgörs än idag av sammanhållna taktytor utan tillkommande takkupor eller andra ljusöppningar. Hörnhuset mot Skanstorget (7:17) utgör med sin välbevarade karaktär, taklandskap och skärmtak mot Övre Husargatan ett särskilt viktigt inslag i stadsbilden.

Vindarna har välbevarade planlösningar som speglar tidens behov av förråd, tvättstuga och torkvindar. Mot gården bevarar byggnaderna sina ursprungliga takkupor mot tvättstugorna. Däremot är de ursprungliga piskplatserna som var nedsänkta i takfallen mot gården överbyggda. Förrådsdelarna bevarar ursprungliga och enkla bräddörrar och träväggar liksom murstockar.

Egenskaper av betydelse

- De välbevarade gatufasaderna med ursprunglig marmorbeklädnad av sockelväningen, tegelfasader, ursprungliga balkonger med smidesräcken och ursprungliga ytterportar av ädelträ.
- Den jämna och obrutna takfotsnivån som binder samman byggnaderna.
- Den flacka taklutningen som gör att taken underordnar sig fasaderna.
- Ursprungliga takkupor mot gården på Kommendantsängen 7:17-20.
- Välbevarade vindar på Kommendantsängen 7:19-20 och 7:17 med ursprunglig planlösning, förrådsinredning, tvättstuga och torkvind. Även detaljer så som bräddörrar, spegeldörrblad, takstolar, murstockar mm på vindarna är av kulturhistoriskt värde.

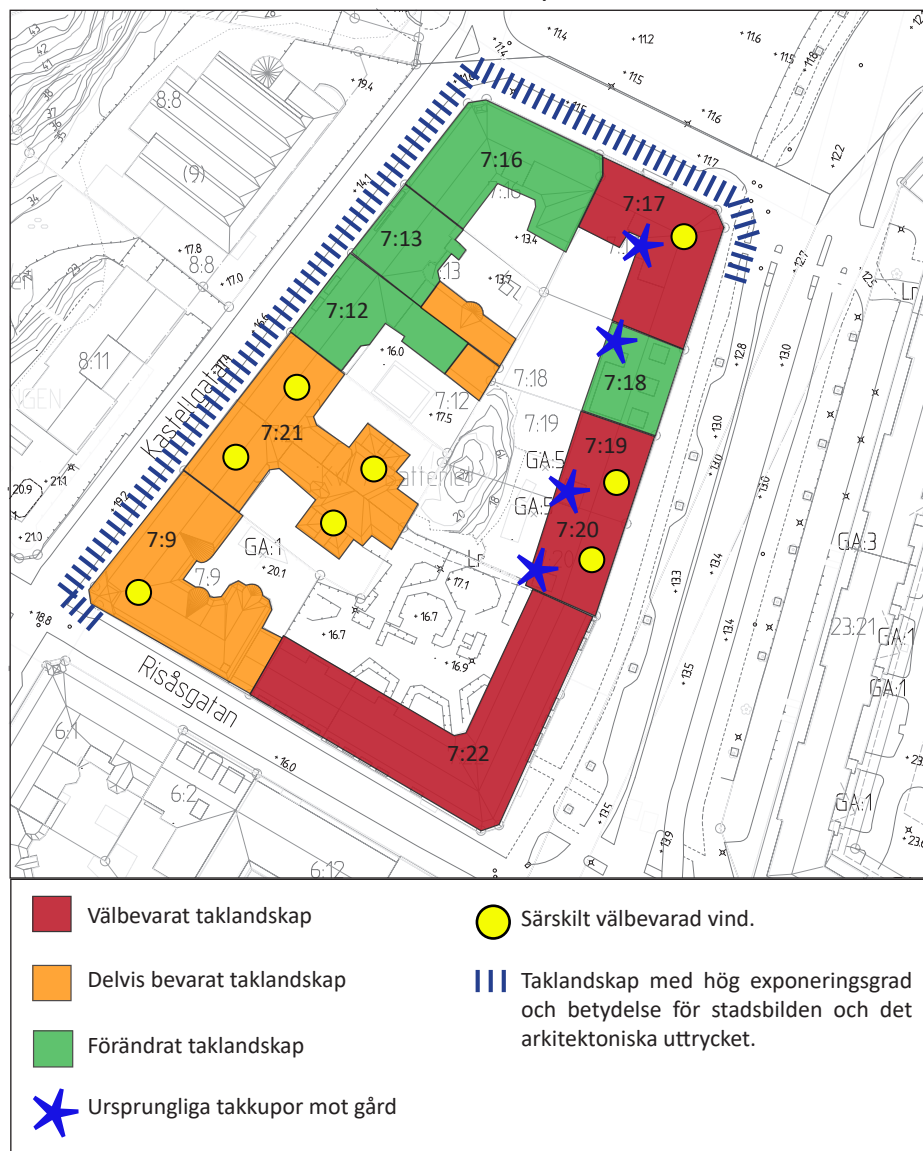
Taklandskapets betydelse för stadsbilden

Taklandskapet i kvarterets västra och norra del har en hög exponeringsgrad betraktat från håll och är en viktig del av stadsbilden och för upplevelsen av den välbevarade stenstadsmiljön.

Exponeringsgrad och betydelse i stadsbilden

- Från Skanstorget och Haga fungerar kvarteret Batteriet som en kontrastgivande fond i övergången mellan den småskaliga arbetarstadsdelen Haga och förra sekelskiftets stenstad. Taklandskapet har en hög exponeringsgrad och utgör en väsentlig del av fasaduttrycket.
- Takfallen mot Kastellgatan är exponerade i stadsbilden och ingår som en viktig del i upplevelsen av sekelskiftets stenstad. Kvarteret Batteriet fungerar här som ett viktigt blickfång i gatuperspektivet.
- Kvarteretshörnen är särskilt exponerade och vad gäller sekelskiftesbyggnaderna även särskilt accentuerade med bl a torn (om än förenklade). Taken är i dessa lägen viktiga för både de enskilda husens arkitektoniska uttryck som för den samlade stadsbilden.

Välbevarade/förändrade taklandskap i kv Batteriet

Exponeringsgrad och betydelse i stadsbilden

Vindsinredningar och BBR-krav

Då syftet är att pröva möjligheten att inreda vindar har det kulturhistoriska värdet satts i relation till de krav som finns i gällande byggregler (BBR) och vilka åtgärder som krävs för att uppfylla dessa krav.

Rumshöjd (BBR 3:3)

För att vindsutrymmet ska vara lämpligt som bostad bör rumshöjden i större delar av bostadsrummen vara minst 2,40 meter. Rumshöjden bör inte understiga 2,10 meter under horisontella delar och 1,90 meter under snedtak i delar av rum där ståhöjd krävs. Detta är enligt Boverkets byggregler (3:3111, 3:53 BBR).

Tillämpat i aktuellt kvarter

I såväl sekelskifteshusen och funkisbyggnaderna från 1930-talet har de inventerade vindarna sådananockhöjder att vindsinredning är möjlig. Nockhöjden är ca 3-3,4 meter i såväl gatu- och gårdshus. Hanbjälkar är placerade ca 2,10 - 2,30 meter ovan golv, men i sekelskifteshusen förekommer det även lägen där hanbjälken ligger något lägre (ca 2 meter). Minimikrav på 2,10 vid horisontella ytor är därmed möjligt att uppnå, men kan i vissa fall kommat att innebära ingrepp i befintliga takkonstruktioner bl a då ny golvkonstruktion minskar totalhöjden. I 1930-talshusen är samtliga takfall mycket flacka vilket begränsar den potentiella boytan.

Tillgänglighet (BBR 3:5)

Enligt PBL 8 kap. ska krav på tillgänglighet uppfyllas vid ändring, när det gäller den tillbyggda delen eller ändringen. I BBR 3:513 anges att det vid omfattande ändringar av flerbostadshus med fler än två våningar ska en tillgänglig hiss eller annan lyftanordning installeras, om sådan saknas. I de allmänna råden anges att om det finns hiss så får man bedöma i varje enskilt fall om hissen behöver dras upp till de nya lägenheterna som inreds på vinden. En vind kan inredas som övre

planet av en etagelägenhet utan att några krav på tillgänglighet på vinden ställs. Enligt BBR 3:512 ska nivåskillnader till huvudentréer överbryggas om det inte finns synnerliga skäl för avsteg. Undantag från krav på hiss, kan provas i en ansökan om det finns kulturhistoriska skäl eller omfattande byggnadstekniska hinder.

Efter ändring i plan- och bygglagen den 1 juli 2014 kan små lägenheter, med högst 35 kvadratmeter bostadsarea, byggas utan krav på tillgänglighet, när man inreder vinden i en befintlig byggnad. Det finns då inget krav på tillgänglighet inom lägenheten och heller inget krav på hiss upp till vinden.

Tillämpat i aktuellt kvarter

Vad gäller sekelskifteshusen så saknar Risåsgatan 5/Kastellgatan 12 (Kommendantsängen 7:9) hiss medan de två byggnaderna Kastellgatan 8-10 (Kommendantsängen 7:21) är försedda med en gemensam hiss i det ena gårdshuset. På Kastellgatan 6, vars vind redan är delvis inredd som bostad, finns hiss i gatubyggnaden men inte i gårdshuset. I vissa fall är trapphallarna placerade ett halvplan upp från entréplanet och det förekommer nivåskillnader från gata till entré. I sekelskiftesbyggnaderna bedöms det därför som svårt att uppnå full tillgänglighet. Möjligheten att förse något av trapphusen med hiss är starkt begränsad då trapphusen är relativt små och dessutom besitter ett stort kulturhistoriskt värde då de är välbevarade med ursprungliga golv, trappor, räcken mm. Tillgänglighetsanpassning hade även i vissa fall sannolikt krävt lyftbord eller trapphissar i entréhallar. Utvändiga hisstorn bedöms inte förenligt med byggnadernas kulturhistoriska värde.

Vad gäller 1930-talsbyggnaderna mot Övre Husargatan så är samtliga försedda med hiss. Hissarna stannar på plan 6 (går ej upp till vind). Då hissarna är äldre har de mycket små mått och uppfyller ej dagens krav på tillgängliga mått. Hissarna

är placerade i trapphallen som ligger ett halvplan upp från markplan. Inget av trapphusen är därmed tillgängliga från entréplan. I de aktuella funkisbyggnaderna bedöms det därför som svårt att uppnå full tillgänglighet till hiss från gata, vilket bl a skulle kräva utvändiga ramper i trottoar, lyftbord/trapphissar i entréhallar mm. Trapphusen är visserligen relativt enkla i sitt utförande, men bevarar flera äldre detaljer och är av kulturhistoriskt värde.

Brand (BBR 5:3)

En bostad ska enligt BBR 5:321 ha två oberoende utrymningsvägar. Enligt BBR 5:323 kan utrymning i vissa fall ske via fönster. Fönster för utrymning bör vara sidohängda eller vridbara kring en vertikal axel och öppningsbara utan nyckel. Fönster bör ha en fri öppning med minst 0,5 meters bredd och minst 0,60 meters höjd. Öppningens underkant bör ligga högst 1,2 meter över bostadens golvnivå. Om avståndet mellan golv och fönstrets underkant överstiger 1,2 meter bör en plattform eller liknande monteras på insidan.

Tillämpat i aktuellt kvarter

Sekelskifteshusen mot Kastellgatan är försedda med två till fem trapphus. Hörnhuset Risåsgatan 5/Kastellgatan 12 (Kommendantsängen 7:9) är försett med fem trapphus, varav tre går upp till vinden. Här kan därmed kravet på två av varandra oberoende utrymningsvägar uppfyllas.

Sekelskiftesbyggnaderna inne i kvarteret är försedda med två trapphus, ett i gatuhuset och ett i gårdshuset. Huruvida kravet på två av varandra oberoende utrymningsvägar kan uppnås beror på hur vindsinredning sker. Om bostad endast inreds i gatuhuset måste utrymning ske via fönster, vilket kan medföra krav på stegpinnar, nödbalkonger osv (vilket kan ge stora antikvariska konsekvenser). Enkelsidiga vindslägenheter i gårdshuset, som utgörs av sk halvhus, skulle inte

uppnå kravet på två av varandra oberoende utrymningsvägar då det skulle kräva tillgång till två trapphus eftersom fönstren inte kan nås med stegbil eller bärbar stege då husen är högre än 11 meter.

Vad gäller 1930-talsbyggnaderna mot Övre Husargatan är hörnhuset försett med två trapphus medan husen inne i kvarteret endast har ett trapphus. Hörnhusets två trapphus har dock gemensam trapphall. Kravet på två av varandra oberoende utrymningsvägar kan därmed vara svårt att uppnå utan ny brandcellsavgränsning. Där fastigheten endast har ett trapphus måste man vid vindsinredning sannolikt lösa utrymning via takfönster/takkupa mot gatan.

Slutsatser kring lämplighet

Sekelskiftesbyggnaderna

De aktuella vindarna har sådana nockhöjder att inredning av bostad är möjligt, dock kan vindsinredning komma att innebära förändringar av hanbjälkarna vilket kan få antikvariska konsekvenser. Takstolskonstruktionen i sekelskiftesbyggnaderna är ursprunglig och besitter ett stort kulturhistoriskt värde.

Att uppnå full tillgänglighet i sekelskiftesbyggnaderna, vilket bl a skulle kräva utvändiga ramper i trottoar, lyftbord/trapphiss i entréhallar, hiss mm bedöms inte som möjligt med hänsyn till att trapphusen är välbevarade och av stort kulturhistoriskt värde. Utvändiga hisstorn bedöms inte förenligt med byggnadernas kulturhistoriska karaktär. Av dessa anledningar ses det som mest lämpligt med små lägenheter eller etagelägenheter, alternativt att det i detaljplanen ges avsteg från hisskravet.

Inredning av vind bör utföras på sådant vis att utrymning kan ske via befintliga trapphus. Fönsterutrymning mot gata kan endast godtas ur antikvarisk synvinkel om detta inte medför skrymmande nödbalkonger eller dylikt. Hörnhuset på Kastellgatan/Risåsgatan (Kommendantsängen 7:9) är försett med fem trapphus, varav tre går upp till vind. Här kan krav på två av varandra oberoende utrymningsvägar uppfyllas via befintliga trapphus. Inredning av vind bör i första hand utföras på sådant vis att man inte drar upp huvudtrapphusen till vinden då detta kan medföra ingrepp i de kulturhistoriskt värdefulla trapphusen.

Huruvida kravet på två av varandra oberoende utrymningsvägar kan uppnås i sekelskifteshusen inne i kvarteret beror på hur vindsinredning sker. Om bostad endast inreds i gatuhuset måste utrymning ske via fönster, vilket kan medföra krav på stegpinnar, nödbalkonger osv. I de exponerade takfallen mot gatorna är detta inte lämpligt då det skulle få en kraftigt förfulande inverkan på stadsbilden samt en negativ påverkan på de enskilda byggnadernas arkitektoniska karaktär. Om två av varandra utrymningsvägar inte kan lösas i befintliga trapphus bedöms därför endast etagelägenheter som lämpligt. Enkelsidiga vindslägenheter i gårdshuset skulle inte uppnå kravet på två av varandra oberoende utrymningsvägar. Gårdshuset lämpar sig därför bäst som en del av en bostad i gatuhuset alternativt som etagelägenhet.

Sekelskiftesbyggnadernas takfall mot gatan har ursprungligen varit en del av den rika fasadbehandlingen med dekorativt utformade kupor i det nedre takfallet. Att de ursprungliga kuporna tagits bort har haft negativ påverkan på den ursprungligen livfulla taksiluetten. Inget tak bevarar sin ursprungliga taktäckning. Därför bedöms sekelskiftesbyggnaderna ha en tålighet för tillkommande takkupor, vilka rätt utfört kan stärka befintliga byggnaders kulturhistoriska karaktär - under förutsättning att nya takkupor noga anpassas till byggnadens arkitektoniska karaktär vad gäller utformning, storlek och placering. Nya kupor bör utformas med utgångspunkt i de ursprungliga takkuporna. Det är vidare av stor betydelse att byggnadernas ursprungliga takform inte förändras. Även mot gårdssidorna finns en tålighet för nya takkupor. Dock bör inte taklyft och takterrasser medges då detta avsevärt skulle förändra takformen och därmed få en negativ påverkan på byggnadernas kulturhistoriska karaktär.

Vindarna är generellt välbevarade med ursprungliga takstolar, murstockar, äldre vindsförråd mm och är av kulturhistoriskt intresse. Därför bör man vid vindsinredning överväga att undanta delar av vindarna och bevara dessa intakt.

Funkisbyggnaderna

Vindarna i husen från 1936 har sådana nockhöjder att inredning av bostad är möjligt, dock kan vindsinredning komma att innebära förändringar av hanbjälkarna bl a på grund av ny golvkonstruktion som minskar höjden. Takstolskonstruktionerna är i stora delar ursprungliga, men bedöms inte som lika kulturhistoriskt känsliga som hos sekelskiftesbyggnaderna. Det ska påpekas att samtliga takfall är mycket flacka vilket begränsar den potentiella boytan utan att göra större ingrepp så som t ex taklyft.

Även vad gäller 1930-talsbyggnaderna bedöms det som svårt att uppnå full tillgänglighet till hiss från gata. Trapphusen har en enkel med välbevarad karaktär. Därför ses det som mest lämpligt med små lägenheter eller etagelägenheter, alternativt att det i detaljplanen ges avsteg från hisskravet.

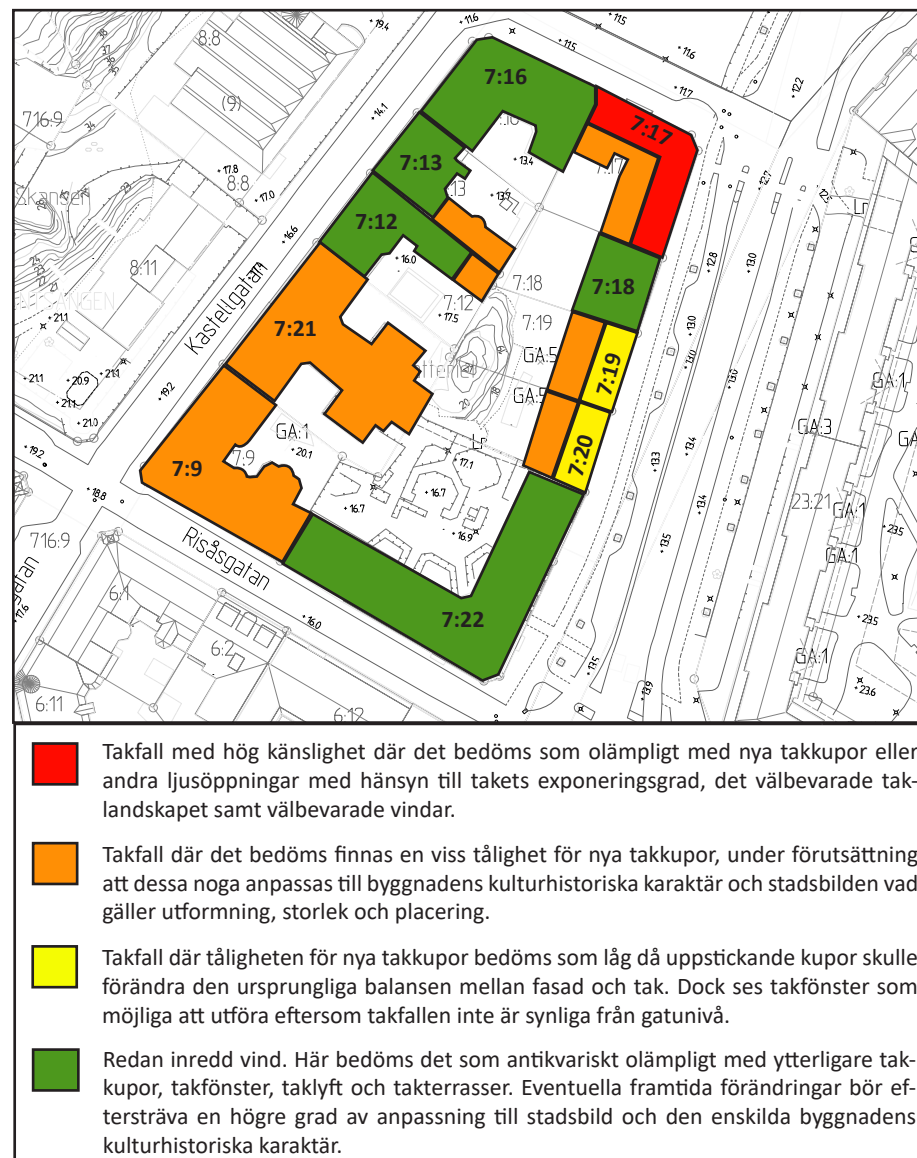
Hörnhuset mot Övre Husargatan/Skanstorget är försett med två trapphus, dock med gemensam trapphall. Kravet på två av varandra oberoende utrymningsvägar kan på grund av brandkrav innebära ingrepp i den välbevarade trapphallen som är av stort kulturhistoriskt värde. Husen utmed Övre Husargatan har endast ett trapphus, varför man vid vindsinredning sannolikt måste lösa utrymning via takfönster/takkupa mot gatan vilket kan medföra krav på stegpinnar, nödbalkonger osv. Uppstickande nödutrymningsutrustning kan komma att få negativ påverkan på stadsbilden och på byggnadernas arkitektoniska karaktär där taken är underordnade fasaderna.

De funktionalistiska byggnaderna har en begränsad tålighet för tillkommande takkupor i takfall mot gatan då den arkitektoniska intentionen är att de flacka taken ska vara underordnade fasaderna. Detta gäller i synnerhet för hörnhuset Skanstorget/Övre Husargatan (Kommendantsängen 7:17) vars välbevarade takfall har en hög exponeringsgrad och ingår i den viktiga fonden mot kvarteret från Skanstorget. Här bedöms takfall mot gatan ha en så hög känslighet att tillkommande takkupor och andra ljusöppningar är olämpligt. Även byggnaderna utmed Övre Husargatan (Kommendantsängen 7:19 och 7:20) har en låg tålighet för nya takkupor då uppstickande kupor skulle förändra den ursprungliga balansen mellan fasad och tak. Dock skulle takfönster som följer takets form kunna innebära en mer hänsynsfull åtgärd. Mot gården bevarar byggnaderna sina ursprungliga takkupor mot tvättstugorna. Dessa bör i första hand bevaras, mindre ombyggnader ses dock som möjligt ur antikvarisk synpunkt. I takfall mot gården har det ursprungligen funnits piskplatser, vilka skulle kunna återskapas som takterrasser.

Redan inredda vindar

Vid eventuella framtida förändringar av takkupor i de sekelskiftesbyggnader som redan idag har inredda vindar bör takkuporna ges en utformning som bättre överensstämmer med byggnadernas arkitektoniska karaktär då de inverterade takkuporna fått negativa konsekvenser för det kulturhistoriska värdet.

Vad gäller byggnaden från 1986 bör inte ytterligare takkupor medges då det skulle få negativ påverkan på byggnadens postmoderna karaktär med sitt högresta tak.

Antikvariska riktlinjer vid vindsinredning

I de fall inredning av bostad har setts som lämplig ur antikvariskt perspektiv är det av stor vikt att alla förändringar utförs med hänsyn till byggnadens kulturhistoriska karaktär. Exempelvis måste nya takkupor utformas med hänsyn till stadsbilden och byggnadens arkitektur och kulturhistoriska värde och stämma överens med taklandskapets karaktär, såväl utformningsmässigt som materialmässigt. Storlek, antal och placering måste noga studeras för varje objekt för att kuporna inte ska bli för dominerande. Färg och material skall överensstämma med takets eller byggnadens färg och materialverkan i övrigt.

Generella riktlinjer

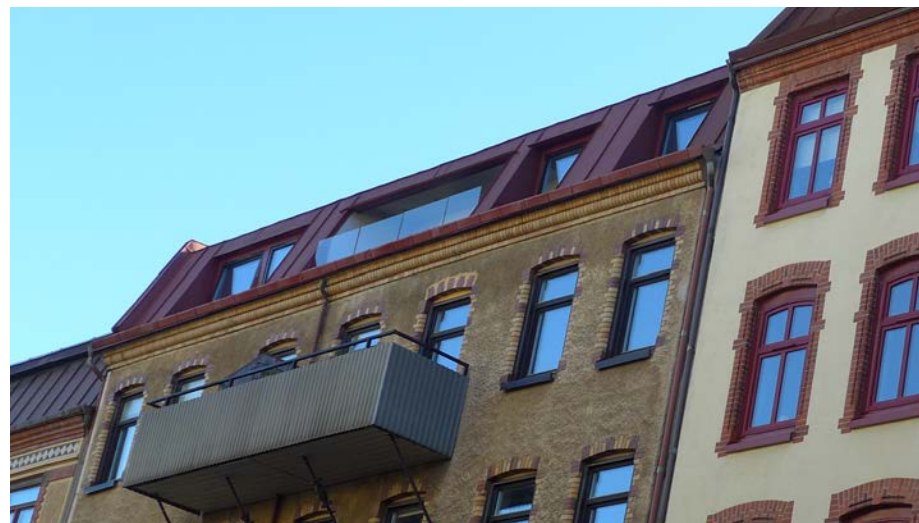
- Taket skall råda över de nytillkommande takkuporna, vilket innebär att de bör omges av gott om takyta.
- Takkupor ska inte dimensioneras med syfte att skapa större våningsyta, utan för att föra in ljus och ge utblickar precis som vanliga fönster.
- Takterrasser och taklyft bör i regel undvikas i känsliga miljöer då det förändrar byggnadens takform och därmed även det arkitektoniska uttrycket.
- Vid byte av taktäckningsmaterial bör ursprungligt takmaterial vara vägledande.
- Nya takkupor bör vara indragna i förhållande till takfot och utskjutande byggnadsdelar så som trapphus, burspråk mm för att inte bli för dominerande.
- Trapphus bör bevaras, inte byggas om till lägenhetsyta.
- Kulturhistoriskt intressanta detaljer på vindarna bör bevaras i så hög utsträckning som möjligt, t ex vad gäller murstockar, takstolar och äldre snickerier.

Riktlinjer vid vindsinredning i sekelskiftesbyggnaderna

- Nya takkupor bör utformas med utgångspunkt i de ursprungliga takkuporna, placeras i det nedre takfallet och göras så små och nätta som möjligt. Det är viktigt att ett återskapande av takkuporna utformas väl så att de inte blir för klumpiga eller för stora.
- Nya takkupor måste placeras med hänsyn till byggnadernas strikt symmetriska formspråk och dess utbredning i sidled underordnas fasadfönstrens bredd.
- Nya takkupor bör ges så nätta dimensioner som möjligt. Man bör därför överväga val nya effektiva isoleringsmaterial för att få ner dimensionerna, alternativt att avsteg görs från BBR:s nybyggnadskrav med hänsyn till byggnadernas kulturhistoriska värden.
- Inverterade takkupor och takfönster bör inte medges då det förändrar taksiluettens funktion som en del av den rika fasadbehandlingen.
- Ursprungliga takform bör inte ändras. Därför är taklyft och takterrasser olämpligt i sekelskiftesbyggnaderna i kvarterets västra del - både vad gäller gatu- och gårdsbyggnader.
- Det bör övervägas att undanta delar av vindarna från inredning för att bevara åtminstone en mindre del av vinden i ursprungligt skick.
- Ursprungliga murstockar bör bevaras då de besitter ett kulturhistoriskt värde.
- Ursprungliga takstolar bör bevaras i så hög utsträckning som möjligt.
- Trapphusen är kulturhistoriskt värdefulla och bör hanteras varsamt. Bevarade originaldetaljer bör bevaras då de är en viktig del av trapphusens karaktär.

Riktlinjer vid vindsinredning i funkisbyggnaderna

- Uppstickande takkupor riskerar att bli för framträdande och därmed rubba balansen mellan fasad och tak. Däremot skulle takfönster kunna ordnas utan att den ursprungliga arkitekturen påverkas negativt.
- Med hänsyn till funkisbebyggelsen enhetliga utformning bör enhetlighet även eftersträvas vad gäller utformning och materialbehandling av takkupor.
- Ursprunglig taktäckning av tegel mot gatan ska bevaras.
- Funkisbyggnadernas ursprungliga takkupor mot gården bör i första hand bevaras, mindre ombyggnad bedöms dock som möjligt.
- Mot gården har byggnaderna ursprungligen varit försedda med piskplatser nedsänkta i takfallet. Dessa piskplatser skulle kunna återställas som takterrasser.
- Äldre detaljer på vindarna i form av murstockar och ursprungliga spegeldörrblad bör bevaras.

Inverterade takkupor som gör taken mer inåtvända och därmed får en negativ påverkan för takets arkitektoniska funktion som en del av den rika fasadbehandlingen.

Moderna kupor som bidrar till livfull taksiluett.

Del 2: Historik

I denna del av rapporten tecknas områdets planhistoriska och bebyggelsehistoriska utveckling. Den sk Kommendantsängen var i huvudsak obebyggd fram till 1890-talet. Kring sekelskiftet 1900 utvecklades området från en lantligt belägen slåtteräng till en tät kvarterstad med stenstadshus. En stadsplan för området upprättades 1893. Den nya stadsdelen bestod av sju kvarter, varav det aktuella kvarteret Batteriet utgjorde det sjunde. På 1930-talet gjordes en ändring av stadsplanen för det aktuella kvarteret. Kvarteret är idag bebyggt med byggnader från sekelskiftet 1900, liksom ett antal stenhus från 1936 och en stor byggnadsvolym från 1986.

Kapitlets innehåll:

Planhistorisk beskrivning

Den tidiga historien	Sid 18
Sekelskiftet 1900	Sid 19
1930-talets reglering	Sid 22

Byggnadshistorisk beskrivning

Ettapp 1 - Sekelskiftets stileklekticism	Sid 24
Ettapp 2 - Funktionalism	Sid 26
Ettapp 3 - Postmodernism	Sid 28
Vindinredningar	Sid 29
Övriga förändringar	Sid 29

Planhistoriskt beskrivning

Den tidiga historien

Området under 1600-1700-talet

Före 1800-talets mitt var Göteborgs bebyggelse koncentrerad till området innanför vallgraven och arbetarstadsdelarna Haga, Masthugget och Majorna. Fram till år 1868 tillhörde Kommendantsängen, invid foten av Skansberget, Älvsborgs Kungsladugård och lydde under kronan och kommendanten på Älvsborg. Vid denna tid utgjorde det aktuella området en obebyggd landsbygd som bl a användes för bete. Här fanns t ex en slåtteräng som kom att kallas Kommendantsängen.

Ovan Kommendantsängen tronande Skansen Kronan som var en del av det befästa Göteborgs försvar, uppförd 1641. På den nordöstra foten av Skansberget hade förstaden Haga börjat anläggas kring 1600-talets mitt. Haga blev den första planlagda förstaden i Göteborg, anlagd i rutnäsplan enligt tidens stadsplaneideal. Delar av området kring Kommendatsängen och Olivedal kom med tiden att arrenderas ut till förmögna göteborgare, som i mitten av 1700-talet hade trädgårdsanläggningar på marken.

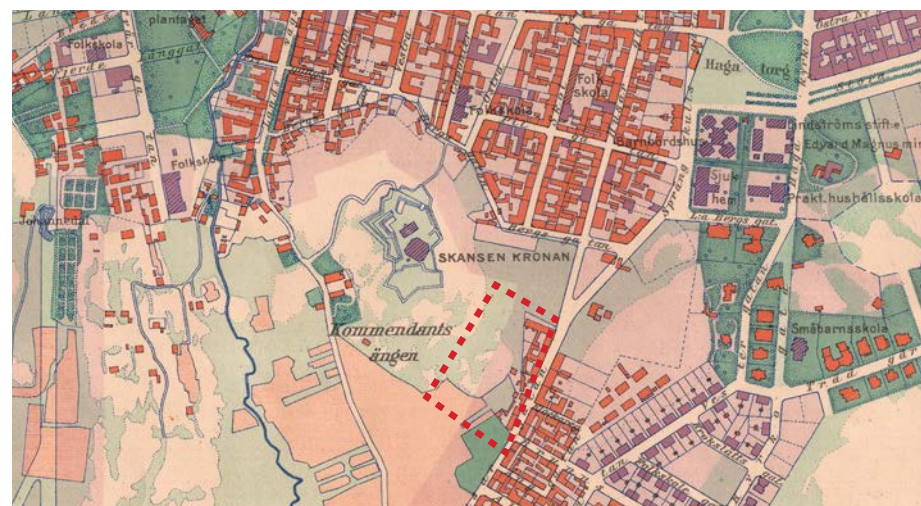
1800-talets första hälft

I början av 1800-talet beslutades att riva stadens befästningar, vilket medförde att stadsgränsen flyttade allt längre mot söder. Den svåra bostadsbristen i början av 1800-talet medförde att förstaden Haga utvidgades successivt och trängde undan 1700-talets trädgårdsanläggningar. Det aktuella området inom Kommendantsängen kom dock, med undantag för en kolerakyrkogård, att fortsätta vara obebyggt under 1800-talets första hälft.

Kring mitten av 1800-talet började en småskalig trähusbebyggelse att uppföras utmed dagens Övre Husargatan. På jubileumskartan över Göteborg år 1880 här intill syns bl a en husgrupp placerad i den norra delen av det aktuella kvarteret Batteriet.

Utsnitt ur karta över Göteborg år 1855, aktuellt kvarter markerad med röd linje. Haga ligger invid foten av Skansberget. Med undantag för en kolerakyrkogård var det aktuella området obebyggt. Källa: SBK

Utsnitt ur jubileumskarta över Göteborg år 1880. Miljön är fortfarande till stora delar obebyggd, med undantag för en småskalig trähusbebyggelse utmed Övre Husargatan. Källa: SBK

Sekelskiftet 1900

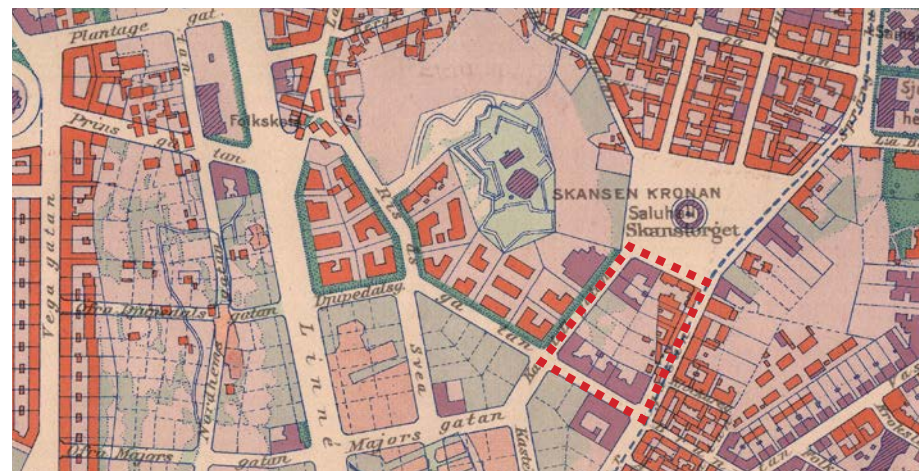
Kring 1800-talets mitt kom industrialiseringen igång och inflyttningen till Göteborg ökade dramatiskt. Göteborgs växande befolkning rymdes inte längre inom stadens gamla områden. Staden behövde ta ett kliv över vallgraven. Göteborg skulle under perioden 1870-1930 att växa explosionsartat. Den nya stenstaden med stadsdelar som Vasastaden och Lorensberg lades ut enligt 1866-års stadsplan och uppfördes mellan åren 1870-1915 med fashionabla bostäder åt Göteborgs borgare. Kring sekelskiftet kom stenstaden att expandera mot väst och stadsdelarna kring dagens Linnégatan och Kommendantsängen blev en förlängning av stenstaden.

En kvartersstad breder ut sig

Kommendantsängen kom att genomgå genomgripande förändringar kring sekelskiftet 1900. I slutet av 1800-talet förvärvades marken av staden. År 1893 upprättades en stadsplan som omfattade både Kommendantsängen och östra delen av Olivedal. Stadsplanen innebar att Djupedalsbäcken lades igen och att det i samma läge skulle anläggas en bred och trädkantad aveny - Linnégatan. Öster om Linnégatan skulle stadsdelen Kommendantsängen anläggas. Stadsplanen visar hur en kvartersstad om sju kvarter lades ut på Kommendantsängen. I det aktuella kvarteret fanns sedan tidigare småskalig trähusbebyggelse, vilket avsågs ersättas med stenstadshus. I stadsplanen skriver man bl a: *"att de öfriga kvarteren å Kommendantsängen få bebyggas endast med stenhus"*.

Stadsplanen omfattade också en ny torgbildning, Skanstorget, som placerades i brytpunkten mellan Haga, Annedal och Kommendantsängen. Här kom det att uppföras en rund saluhall. Torget blev en viktig mötesplats för arbetarrörelsen, bl a låg Göteborgs första Folkets Hus i hörnet Skanstorget/Skolgatan. I anslutning till bostadskvarteren tillkom i slutet av 1800-talet även Göteborgs korsettfabrik.

Planmönstret präglades, liksom i de tidigare utbyggda stenstadsområdena, av idealet med den rätvinkliga rutnätsstaden. Stadsplaneformerna fick dock jämkas efter topografin, Skansberget samt de befintliga vägarna vilket gav vissa avvikelser

Utsnitt ur jubileumskarta över Göteborg år 1900. Stenstaden har börjat expandera in i stadsdelen Kommendantsängen. Linnégatan är framdragen. I kvarteret Batteriet har fem byggnader uppförts. Källa: SBK

Utsnitt ur jubileumskarta över Göteborg år 1910. Den södra och västra delen av kvarteret Batteriet är helt utbyggda med stenstadshus. Mot öst kvarstår småskalig trähusbebyggelse. Källa: SBK

Stadsplan från 1893 för Kommendantsängen och östra delen av Olivedal. Kommendantsängen delades upp i sju kvarter söder om Skansberget. Det 7:e kvarteret Batteriet gränsade direkt mot den nya torgbildningen Skanstorget. I kvarteret fanns sedan tidigare en småskalig trähusbebyggelse. Källa: SBK

Vy mot kvarteret Batteriet i början av 1900-talet, till vänster syns den nyss uppförda byggnaden på Skanstorget 10 med sitt skifferklädda tak och hörntorn. Till höger syns korsettfabriken. I bildens vänstra hörn syns även saluhallen som låg på Skanstorget. Källa: Vykort

från den eftersträlvade rätvinkligheten. Kvarteren blev också något större än tidigare. Stadsplanen gav gatorna olika bredd och karaktär. Hushöjderna skulle anpassas till gatornas bredd och kvarteren förses med snett avskurna hörn för bättre framkomlighet.

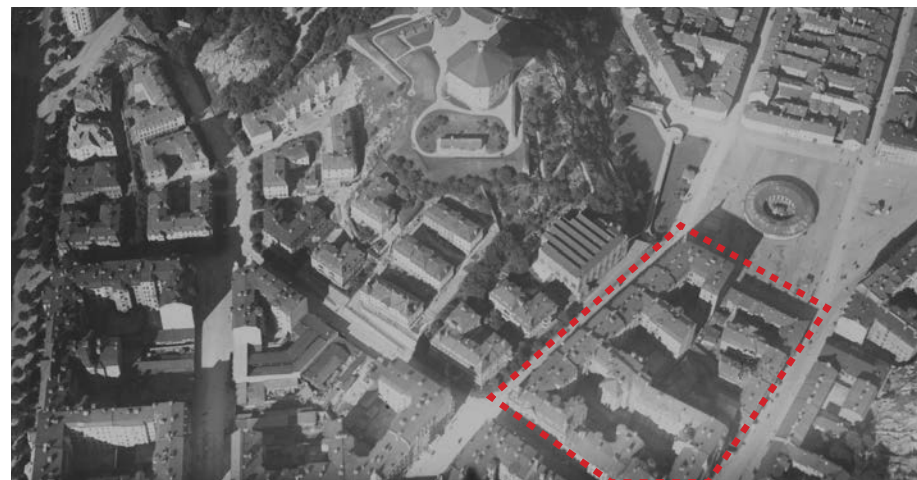
Den första utbyggnaden av Kommendantsängen utfördes 1895-1900 och omfattade en grupp landshövdingehus som uppfördes på Skansbergets södra sluttning (idag rivna). Därefter uppfördes de sju bostadskvarteren med stenhus i 4-6 våningar åren 1898-1930.

Fotografi över Skanstorget år 1915 med den runda saluhallen i förgrunden. Ovan saluhallen syns Skansen Kronan. Till vänster i bild anas kvarteret Batteriet och byggnaden på Skanstorget 10. Källa: Göteborgs Stadsmuseum.

Den västra delen av kvarteret Batteriet bebyggdes med putsade bostadshus mellan åren 1898–1905. Byggnaderna uppfördes med påkostade gatuhus och enklare gårdshus som bildade små avgränsade gårdsrum inom kvarteret.

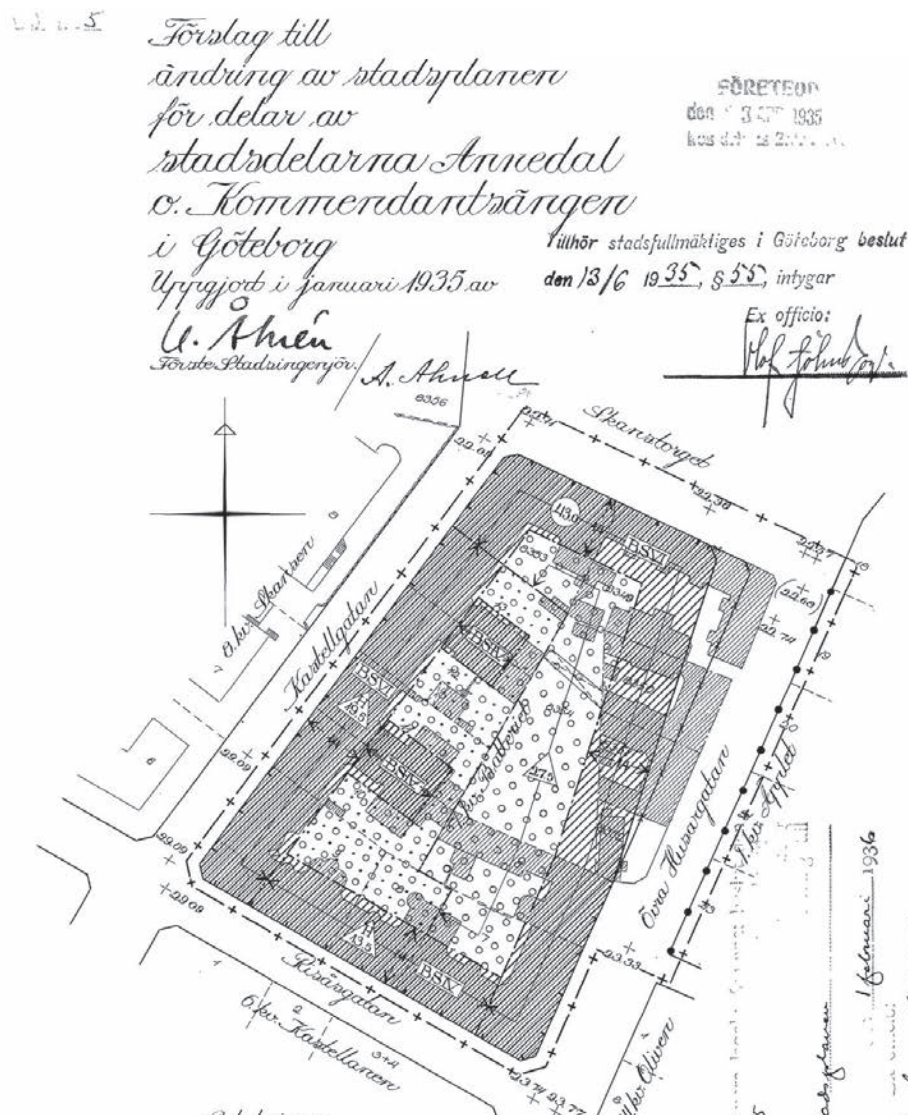
Den östra delen av kvarteret var sedan tidigare bebyggd med en grupp trähus, bla en smedja, vilka kom att finnas kvar i kvarteret fram till 1930-talet.

Flygfoto från 1927 med kvarteret Batteriet det nedre högra hörnet. Mot öst bestod kvarteret fortfarande av småskalig trähusbebyggelse. De södra och västra delarna är bebyggda med stenstadshus. Gårdshusen formade flera små kringbyggda gårdar inom kvarteret. Källa: Digitalt museum.

Fotografi över Skanstorget år 1906. Hörnhuset Skanstorget/Kastellgatan är uppfört. Till vänster om detta syns den kvarvarande äldre trähusbebyggelsen i kvarteret. Mitt på torget står en rund saluhall och ovan torget tornar Skansen Kronan upp sig. Källa: Göteborgs Stadsmuseum.

Uno Årens stadsplan över kvarteret Batteriet från 1935. Källa: SBK

1930-talets reglering

År 1935 upprättades ett förslag till ändring av stadsplanen för delar av stadsdelarna Annedal och Kommendantsängen, vilket berörde det aktuella kvarteret. Stadsplanen upprättades av Göteborgs dåvarande första stadsingenjör Uno Åhren. Planen innebar en reglering av bebyggelsen och att kvarterets innergård till största delen skulle undantas från byggnader för bostadsändamål. De små och trånga gårdsrum som tidigare hade skapats genom sekelskiftets gårdsbyggnader sågs nu som omodernt och osunt. Vidare förutsatte planen att den äldre trähusbebyggelsen mot Övre Husargatan skulle rivas genom att ett mindre område av kvarterets nordöstra del gjordes om till gatumark för att möjliggöra en framtida breddning av Övre Husargatan.

Byggrätterna gavs beteckningen "B" vilket innebar att byggnader endast fick uppföras för bostads-, hantverks- och affärsändamål. Vidare angavs under beteckningen B att: "Vind får inredas endast för ekonomiändamål såsom tvättstuga, torkrum och dylikt för de i byggnaden boendes privata behov, såvida icke byggnaden helt inredes för affärs- eller liknade ändamål, i vilket fall vinden får inredas på det sätt och i den utsträckning byggnadsnämnden prövar lämpligt".

Vidare försågs samtliga byggnader med beteckningen S, vilket innebar att området endast fick bebyggas med sammanbyggda hus. Stadsplanen innehöll även en bestämmelse som reglerade att byggnaderna skulle uppföras av sten eller annat därmed jämförligt material. Likaså reglerades våningsantalet där byggnad inom "IV" betecknat fick uppföras med högst 4 våningar och inom "VI" betecknat område med högst 6 våningar. Endast fyra lägenheter per våning fick inredas.

År 1936 uppfördes fyra funktionalistiska stenstadshus mot Övre Husargatan. I och med en ökande bilism breddades Övre Husargatan på 1960-talet och Skanstorget togs så småningom i anspråk för parkeringsplatser.

Flygfoto från 1948. Den äldre trähusbebyggelsen i den östra delen av kvarteret ersattes med stenhus år 1936. Källa: Göteborgs stadsmuseum.

Övre Husargatan på 1950-talet. Till höger i bild syns ett av de stenhus som uppfördes i kvarteret 1936 och som i bottenvåningen inrymde biografen "Skansen". Källa: Vykort.

Flygfoto från 1968, kvarteret Batteriet till höger i bild. Till skillnad från den äldre bebyggelsen försågs inte husen från 1930-talet med gårdsbyggnader. Källa: Göteborgs stadsmuseum.

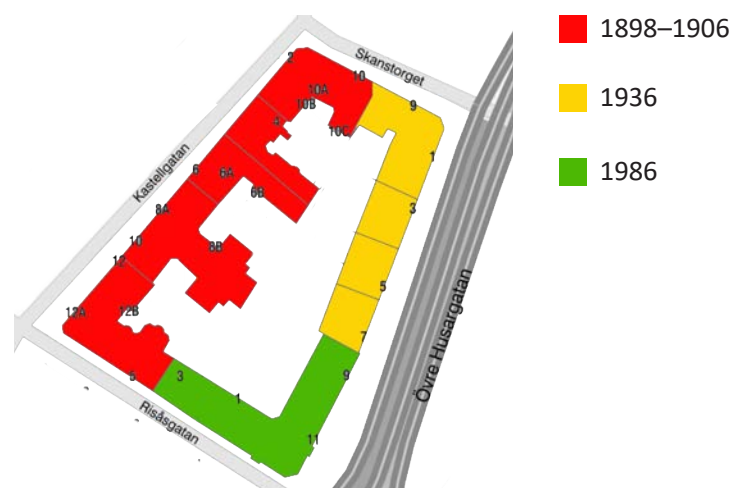
Rivning och nybyggnation på 1980-talet

År 1983 togs ett förslag till ändring av tomtindelning inom del av kv Batteriet fram i samband med att tre av de äldre sekelskifteshusen mot Övre Husargatan och Risåsgatan revs och ersattes med en ny stor byggnad. Bestämmelserna ändrades så att byggnad mot Övre Husargatan fick uppföras i sex våningar istället för fyra.

De äldre byggnaderna ersattes av en stor byggnadsvolym som upptog de tre tomterna. Byggnaden uppfördes i sex hela våningar samt med en inredd takvåning liksom vind och källare.

Byggnadshistorisk beskrivning

Byggnaderna i kvarteret Batteriet är uppförda i tre etapper: 1) sekelskiftet 1900, 2) 1936 och 3) 1986. Detta innebär att det förekommer olika arkitektoniska uttryck där de yngsta husen präglas av sekelskiftets stileklektiska arkitektur med rikt fasaduttryck medan byggnaderna från 1936 har en mer avskalad funktionalistisk utformning. Byggnaden från 1986 präglas istället av tidens postmoderna strömningar.

Etapp 1 - Sekelskiftets stileklekticism

Sekelskiftesbyggnaderna mot Kastellgatan uppfördes efter ritningar av bl a arkitekterna Oscar W Nilsson och Gustaf Johansson. Flera av fastigheterna bebyggdes med pampiga gathus och enklare sk halvhus på gårdarna, sammanbyggda rygg i rygg med intilliggande fastighet. Liksom i den övriga stenstaden gavs gatufasaderna en påkostad utformning präglad av ett symmetriskt och rikt uttryck och en livfull taksiluett med torn, spiror och takkupor. Fasaderna var i huvudsak putsade, men med ett stort inslag av synligt tegel. Gårdsfasaderna och gårdshusen fick ett enklare utseende. Huvudentréerna förlades mot gatan och försågs

med spegelpardörrar. Fönstren utgjordes i huvudsak av korspostfönster. Flera fasader försågs även med balkonger med rik dekorerade räcken och konsoler i smides- och gjutjärn.

Husen försågs med huvudtrapphus mot gatorna och kökstrapphus mot gården. Huvudtrapphusen gavs en påkostad utformning med kalkstenstrappor försedda med gjutjärnsräcken, takstuck osv medan kökstrapphusen hade en enklare karaktär. Ursprungligen fanns inte hiss i någon av byggnaderna.

Vissa av husen utformades som rena flerbostadshus med lägenheter i samtliga våningsplan. De större lägenheterna förlades mot gatan medan mindre och enklare förlades i gårdshusen. I flera av byggnaderna förekom butiker i bottenvåningarna, bl a på Kastellgatan 6 och 8.

De ursprungliga taken och vindarna

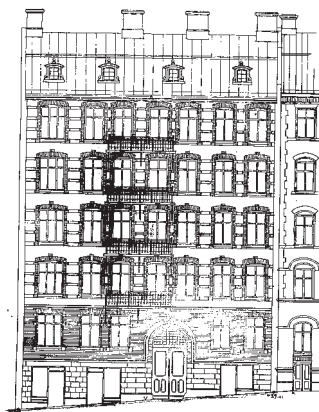
Byggnadernas tak utformades som brutna sadeltak. Enligt tidens ideal gavs taken fantasifulla former genom att takfoten bröts av tornbyggnader, trappstegsgavlar och burspråk. Taken var i regel belagda med falsad plåt, med undantag för taket på hörnbyggnaden Kastellgatan/Skanstorget vars tak var belagt med skiffer. I det nedre takfallet mot gatorna placerades små och dekorativt utformade takkupor som gav ljus till vindarna. Även tornen kunde vara försedda med små kupor.

Gatubyggnadernas takfall mot gården försågs i regel inte med kupor. Undantaget är hörnbyggnaden Skanstorget/Kastellgatan. Gårdsbyggnaderna försågs i enstaka fall med små takkupor.

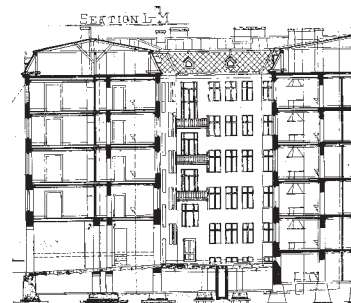
Samtliga vindar var ursprungligen oinredda och fungerade som råvindar. Sannolikt kom vindarna även att användas som torkvindar och förråd. Vissa vindar nåddes endast via kökstrapphusen, men i flera fall gick även huvudtrapphusen upp till vinden.

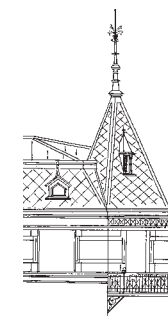
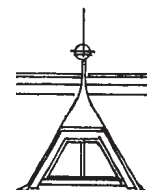
Originalritning gatufasad Risåsgatan 5/Kastellgatan 12 uppförd 1900 efter ritningar av Oscar W Nilsson i tidstypisk eklektist stil med hörntorn och hörnkedjor som gav ett borgliknande utseende. Källa: SBK.

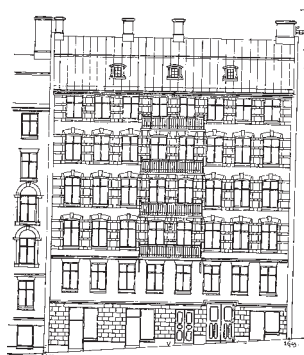
Originalritning gatufasad Kastellgatan 8 uppförd 1903 efter ritningar av Gustaf Johansson. Källa: SBK.

Gårdsfasad Skanstorget 10 med små kupor även i takfallet mot gården. Källa: SBK.

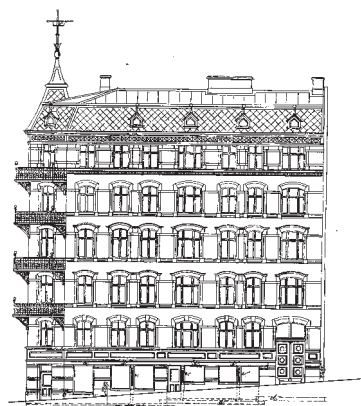
I kvarteret ursprungligen förekommande takkupor. Källa: SBK.

Originalritning gatufasad Kastellgatan 6 uppförd 1903 efter ritningar av Gustaf Johansson. Källa: SBK.

Originalritning gatufasad Kastellgatan 4 uppförd 1900 efter ritningar av Oscar W Nilsson. Källa: SBK.

Originalritning gatufasad Skanstorget 10 uppförd 1898 efter ritningar av N Vestberg. Källa: SBK.

Gårdsfasad Kastellgatan 4, takfall mot gård utan takkupor, med undantag för trapphuset. Källa: SBK.

Etapp 2 - Funktionalism

Den östra delen av kvarteret, mot Övre Husargatan, är bebyggd med fyra stenhus i sex våningar uppförda 1936, vilka ersatte den äldre trähusbebyggelsen som fram till 1930-talet fanns kvar i kvarteret. Byggnaderna ritades av arkitekterna G Jacobsson och D Pehrson och uppfördes som bostadshus med butiker och verksamheter i bottenvåningen. Hörnhuset mot Skanstorget rymde ursprungligen en biograflokal ("Biografen Skansen") som idag används för dansteater.

Byggnaderna gavs ett enhetligt utseende, så att de näst intill uppfattades som en fasad. Till skillnad från föregående epok uppfördes inga gårdshus - ett direkt resultat av den nya stadsplanen som ville skapa en ljusare och luftigare gårdsmiljö.

Fasaderna utformades i funktionalistisk stil. Stadsplanen stadgade att husen skulle uppföras i sten, varför fasaderna kom att utföras av rött tegel. Butiksvåningarna accentuerades genom att kläs med marmor och försågs med stora skyltfönster. Biografen försågs även med ett karakteristiskt skärmtak.

Fönstren utgjordes dels av perspektivfönster, dels av fönsterband bestående av tre till fyra sammankopplade enlufts-fönster. Fönstren saknade fönsteromfattningar. Gatufasaderna försågs med balkonger med enkla smidesräcken.

Trapphusen gavs en tidstypisk utformning med golv av kolmårdsmarmor i entré- och trapphall, trappor av terrazzo, sirliga smidesräcken och fönsterbänkar av marmor. Samtliga trapphus försågs med hiss.

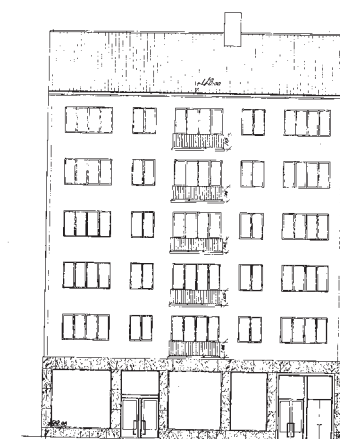
De ursprungliga taken och vindarna

Inom modernismen fanns en strävan efter att betona byggnadernas grundvolym. Därför gjordes sadeltaken flacka, med en obruten takfot, så att de upplevs som tydligt underordnade fasaderna. Takfallen mot gatan hölls fria från takkupor, däremot förekom takkupor i takfallen mot gården. Såväl takfall mot gata som gård belades med rött lertegel.

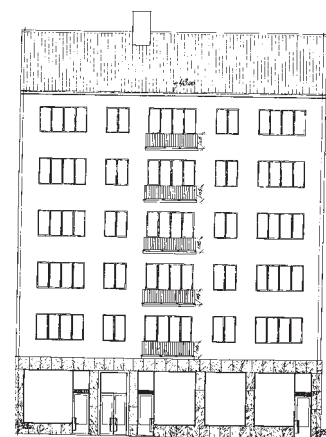
Enligt stadsplanen fick vindarna inte inredas för bostadsändamål. Vindarna hyste istället tvättstuga, torkvind, piskplats och förråd. I tvättstugorna erhöles dagsljus genom takkupor mot gårdarna. På vinden förlades även hissmaskinrum.

Gatufasad Övre Husargatan 1 uppförd 1936 efter ritningar av Gunnar O Jacobson. Källa: SBK.

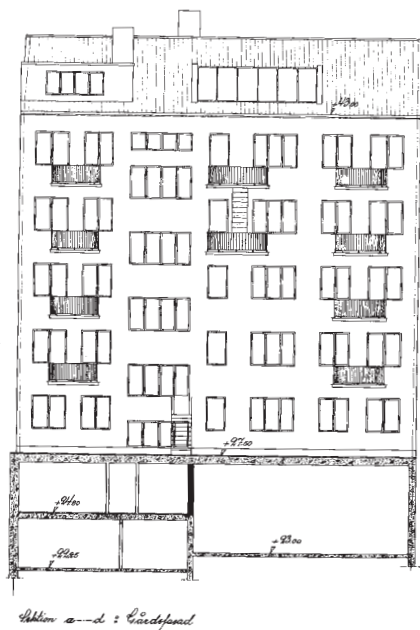
Gatufasad Övre Husargatan 3 uppförd 1936 efter ritningar av D Pehrsson. Takkupor fanns mot gården men inte mot gatan. Källa SBK.

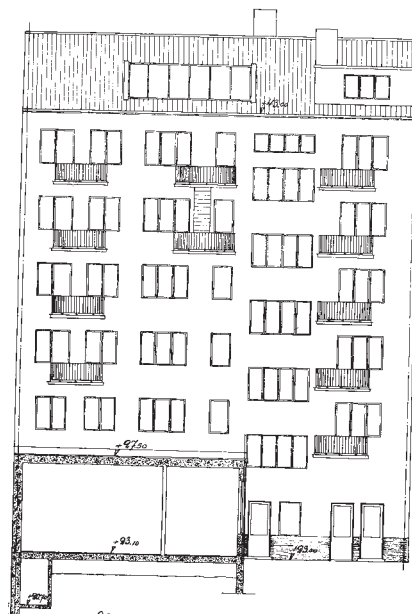
Gatufasad Övre Husargatan 5 1936 efter ritningar av Daniel Pehrsson. Källa: SBK.

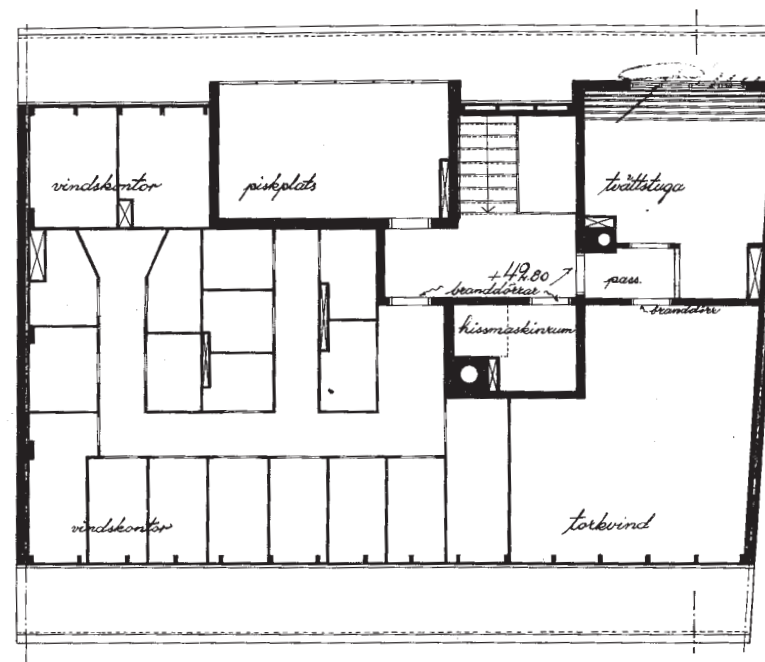
Gatufasad Övre Husargatan 7 1936 efter ritningar av Daniel Pehrsson. Källa: SBK.

Gårdsfasad Övre Husargatan 3 uppförd 1936. In mot vindens tvättstuga ordnades en takkupa. Här fanns även en piskplats försänkt i takfallet. Källa: SBK.

Gårdsfasad Övre Husargatan 5 uppförd 1936. Gårdsfasaden är försedd med balkonger och i takfallet fanns takkupa mot tvättstugan samt en piskplats. Källa: SBK.

Originalritning vindsvåning Övre Husargatan 3, som fungerade torkvind och tvättstuga. Här fanns även en öppen piskplats indragen i takfallet in mot gården. Källa: SBK.

Etapp 3 - Postmodernism

På 1980-talet revs tre byggnader från sekelskiftet 1900, i hörnet Risåsgatan/Övre Husargatan, och ersattes år 1986 med en ny stor byggnadsvolym. Ritningarna upprättades av Riksbyggen. Byggnaden uppfördes i sex våningar, varav en inredd takvåning, samt källare och vind.

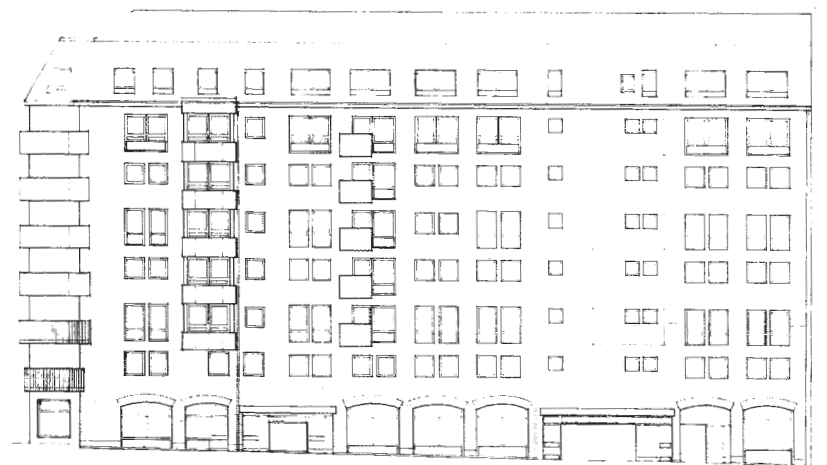
Fasaderna utfördes av rött tegel och försågs med balkonger mot såväl gata som gård. Fönstren placerades något indraget i fasaden, gavs en oregelbunden placering och vissa försågs med en nedre tät fyllning. I bottenvåningen fanns lokaler medan det i övriga våningsplan fanns lägenheter. Samtliga trapphus förlades mot gården och försågs med hiss.

Det ursprungliga taket och vinden

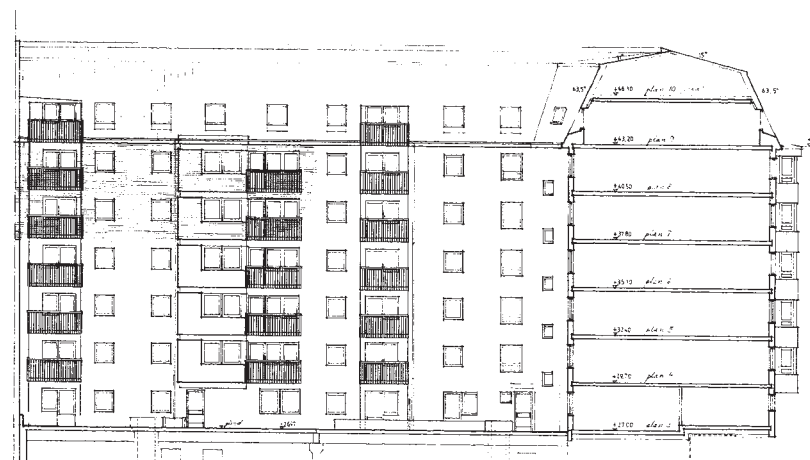
Byggnadens takfotsnivå anpassades till intilliggande byggnader, men taket utformades som mer högre och med en bostadsvåning, vilket gjorde byggnaden högre än intilliggande hus.

Taket fick en postmodernistisk gestaltning och utformades som ett högre och plåttäckt brutet sadeltak med inverterade takkupor i det nedre takfallet.

Plan 9 (våning 7) utformades som en inredd bostadsvåning. Ovan detta våningsplan finns en vind som rymmer installationer av olika slag. Dagens utseende motsvarar ovanstående beskrivning.

Gatufasad Övre Husargatan/Risåsgatan uppförd 1986 efter ritningar av Riksbyggen. Redan ursprungligen inreddes en takvåning med inverterade takkupor i det nedre takfallet. Källa: SBK.

Gårdsfasad Övre Husargatan/Risåsgatan. Källa: SBK.

Vindsinredningar

Trots att gällande stadsplan inte medger vindsinredningar så har bygglov för inredning av bostad på vind beviljats (som liten avvikelse) för några av fastigheterna i kvarteret (4 av 11 byggnader samt 1980-talshuset). I samtliga fall har inredning av vind fört med sig takkupor mot både gata och gård. Det förekommer även takterrasser, både mot gata och gård. I samband med vindsinredning har byggnaderna försetts med hiss som går upp till vinden. I ett fall, på Kastellgatan 4, där en större lägenhet om 5 r o k inreddes, tillkom ett hisstorn på gården. Vad gäller sekelskifteshusen har vindsinredning i huvudsak gällt gatuhusen, medan gårdshusens vindar lämnats oinredda. Kravet på två av varandra oberoende utrymningsvägar har lösts genom fönsterutrymning mot gatan.

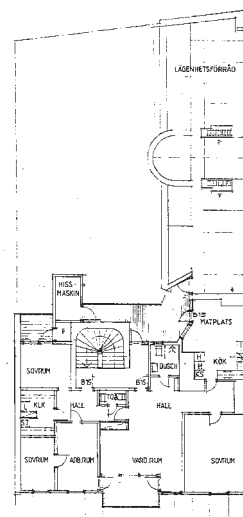
Av 1930-talsbyggnaderna har endast en av vindarna inretts som bostad, Övre Husargatan 3 (Kommendantsägen 7:18). År 1986 inreddes vinden med två mindre lägenheter om 1 respektive 2 r o k. Åtgärden förde med sig nya takkupor mot såväl gata som gård och hissen drogs upp till vinden. Utrymning löstes genom fönsterutrymning via takkupor mot gatan vilka försågs med stegpinnar.

Övriga förändringar

Förutom vindsinredningar har byggnaderna inom kvarteret även omfattats av andra förändringar under årens lopp. Överlag är gatufasader inom kvarteret välbevarade. Merparten av alla fönster, skyltfönster och portar är dock bytta under senare tid. Likaså har många av gatufasadernas ursprungliga balkonger bytts mot nya och mot gårdarna har det tillkommit nya balkonger.

På sekelskifteshusen har taken lagts om och de ursprungliga takkuporna försvunnit. Generellt saknar sentida plåtarbeten den detaljomsorg som de ursprungliga taken präglades av. Samma typer av åtgärder har även skett i de intilliggande stenstadskvarteren sydväst om kvarteret. Det förekommer dock delvis välbevarade tak där takformerna är intakta men där taktäckningsmaterialet har bytts och plåtarbeten förenklats. Vad gäller funkisbyggnaderna mot Övre Husargatan har taklandskapet en mer välbevarad karaktär.

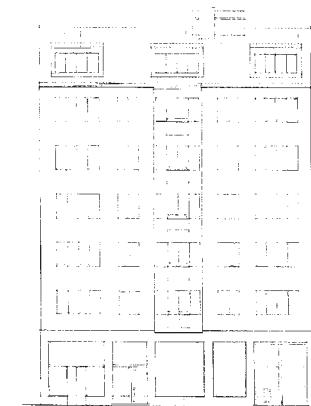
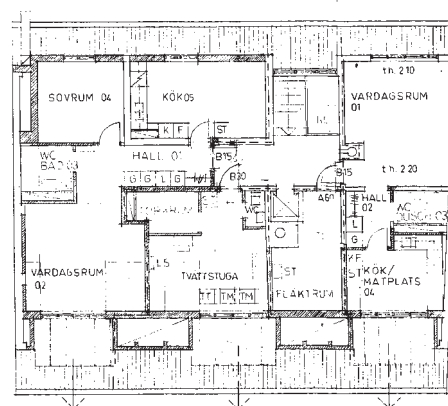
Samtliga gårdsfasader, med undantag för 1980-talsbyggnaden, har tilläggsisolerats och klätts med plåt på 1970-80-talet.

Ritning till vindsinredning, Kastellgatan 4. Bostad inreddes i gatuhusets vind medan gårdshuset lämnades oinrett. Källa: SBK.

Förändringsritning, Skanstorget 10. I samband med inredning av vind till bostad tillkom inverterade takkupor i takfall mot både gata och gård. Källa: SBK.

Förändringsritningar, Övre Husargatan 3. Vinden togs i anspråk för bostad och nya takkupor tillkom mot både gata och gård. En gemensam tvättstuga kom att finnas kvar på vinden. Källa: SBK.

Del 3: Övergripande karakterisering, arkitektonisk analys

Denna del av rapporten innehåller en övergripande arkitektonisk och kulturhistorisk karakterisering av kvarteret Batteriet och dess närmsta omgivning.

Kapitlets innehåll:

Karakterisering och arkitektonisk analys	
Del i en sammansatt kulturmiljö	sid 31
Sekelskiftes stenstad	sid 31
Typisk tegelfunkis	sid 33
Postmodernism	sid 33
Kvartersstruktur och gårdsmiljö	sid 34
 Taklandskapet i stadsbilden	 sid 36

Övergripande karakterisering

Del i en sammansatt kulturmiljö

Kvarteret Batteriet vid Skanstorget ingår i en sammansatt kulturmiljö där flera historiska lager möts. På Skansberget vittnar Skansen Kronan om 1600-talets befästa stad och mot norr minner Hagas låga trähusbebyggelse om Göteborgs första förstad för arbetare. Kvarteret Batteriet utgör, tillsammans med de anslutande kvarteren mot sydost, en del av den stenstadsbebyggelse som breddade ut sig på Kommendantsängen i slutet av 1800-talet och början på 1900-talet.

Även inom det aktuella kvarteret möts olika tidsepoker och ideal - den östra sidan präglas av förra sekelskiftets pampiga och borgliknade stenstadshus medan den västra sidan präglas av 1930-talets fullföljande av stenstadskvarteret. Sammantaget är vyn från Skanstorget innehållsrik och speglar flera viktiga epoker i Göteborgs historiska utveckling.

Sekelskiftets stenstad

Kvarterets östra sida, mot Kastellgatan, präglas av stenstadshus från sekelskiftet med tidstypiskt utformade fasader med historiserande inslag så som hörnkedjor, trappstegegavlar och torn. Mot denna sida har kvarteret en välbevarad stenstadskaraktär, vilket även byggnaderna i de intilliggande kvarteren bidrar till.

Byggnaderna är uppförda i sex våningar med brutna sadeltak med relativt branta nedre takfall. Gatufasaderna är välbevarade, påkostade, omsorgsfullt utsmyckade och ger ett borgliknande uttryck i tidstypisk stileklektisk stil. Hörnbyggnaderna är särskilt accentuerade och försedda med torn och frontespiser. Gatustråket hålls samman av att byggnaderna är utformade enligt samma arkitektoniska ideal med putsade fasader med inslag av tegel och tydligt markerade sockelvåningar. Varje byggnad framstår dock som en egen individ, bl a genom att takfotslisterna inte håller en enhetlig linje och att fasaderna varierar genom olika dekorelement, kulörer och material. Byggnaderna präglas generellt av symmetri, en hög detaljsorg och gedigna material.

Vy mot kvarteret Batteriet från Övre Husargatan.

Samtliga fönster har bytts under senare tid och utgörs av korspost- och T-postfönster, vissa monterade i insticksarm. Fönstren är försedda med ursprungliga mönstermurade omfattningar som förstärker byggnadernas borgliknande uttryck. Även merparten av entrédörrarna är bytta under senare tid, vissa mot nya i äldre stil och andra mot aluminiumpartier som påverkat byggnadernas karaktär negativt. Det förekommer dock ett antal ursprungliga överljusfönster. Gatufasaderna är försedda med balkonger, varav vissa med smidesräcken och smäckra konsoler och andra har sentida fronter av korrugerad plåt.

Byggnadernas takfot är generellt tegelmurad och profilerad och fungerar som ett tydligt avslut av fasaden. Samtliga tak utgörs av brutna sadeltak belagda med modern bandtäckt plåt i röd respektive brun kulör. Taklandskapet hos de

Gatufasad Kastellgatan 8, uppförd 1903. Balkongerna har fått sentida fronter av plåt.

Gatufasad Kastellgatan 6, uppförd 1903. I takfallet har det tillkommit en takterrass.

Gatufasad Skantorget 10, uppförd 1898. I takfallet har det tillkommit inverterade takkupor och tornet har förenklats. Balkongerna har försetts med moderna fronter av korrugerad plåt.

Gatufasad Risåsgatan 8 i intilliggande kvarter.

Gatufasad Risåsgatan 10 i intilliggande kvarter. Takfall mot gata är försett med moderna takkupor.

byggnader som har oinredda vindar är sedan tidigare delvis förändrat genom att de ursprungliga takkuporna mot gatan tagits bort och att plåtarbeten på t ex torn förenklats. Exempelvis har hörnbyggnadernas tornöverbyggnader och spiror tagits bort. Detta har förtagit byggnadernas karaktär något och gjort de tidigare relativt livliga takfallen något slätstrukna. Däremot är takformen välbevarad.

Inredning av vindar har i tre av byggnaderna inneburit att det nedre takfallen mot gatan försetts med inverterade takkupor vilket ger taklandskapet ett perforerat utseende och har förändrat takens arkitektoniska uttryck från högresta och livfulla till mer inåtvända och slätstrukna.

Typisk tegelfunktionalism mot Övre Husargatan

Kvarterets västra sida präglas av stenstadshus uppförda på 1930-talet i typisk tegelfunktionalism. Byggnaderna har en enhetlig utformning med avskalade fasader i rött tegel med sparsam dekor. Byggnaderna har hanterats som grupp snarare än som individer och de enskilda byggnaderna har tydligt underordnats det samlade helhetsintrycket där skala, fasader, material, kulörer och proportioner samspelar till att skapa en sammahållen enhet. Byggnaderna har givits en jämt och obruten takfotslinje, vilket tillsammans med att samtliga sockelvåningar har klätts med marmor, bidrar till att visuellt binda samman byggnaderna.

Fönstren, varav merparten är sentida, är ospröjsade och har i flera fall kopplats samman till fönsterband vilket förstärker den funktionalistiska karaktären. Merparten av dörrbladen är moderna, men det förekommer även enstaka ursprungliga dörrar.

Enligt modernismens ideal ligger det arkitektoniska fokuset på byggnadernas grundvolym där de flacka och tegeltäckta sadeltaken hamnar bakgrunden. Det är fasaderna och deras rena uttryck som dominerar stadsbilden. En av byggnaderna har under senare tid försetts med takkupor mot gatan, vilka skymtar fram och rubbar det funktionalistiska formspråket något.

Postmodernism

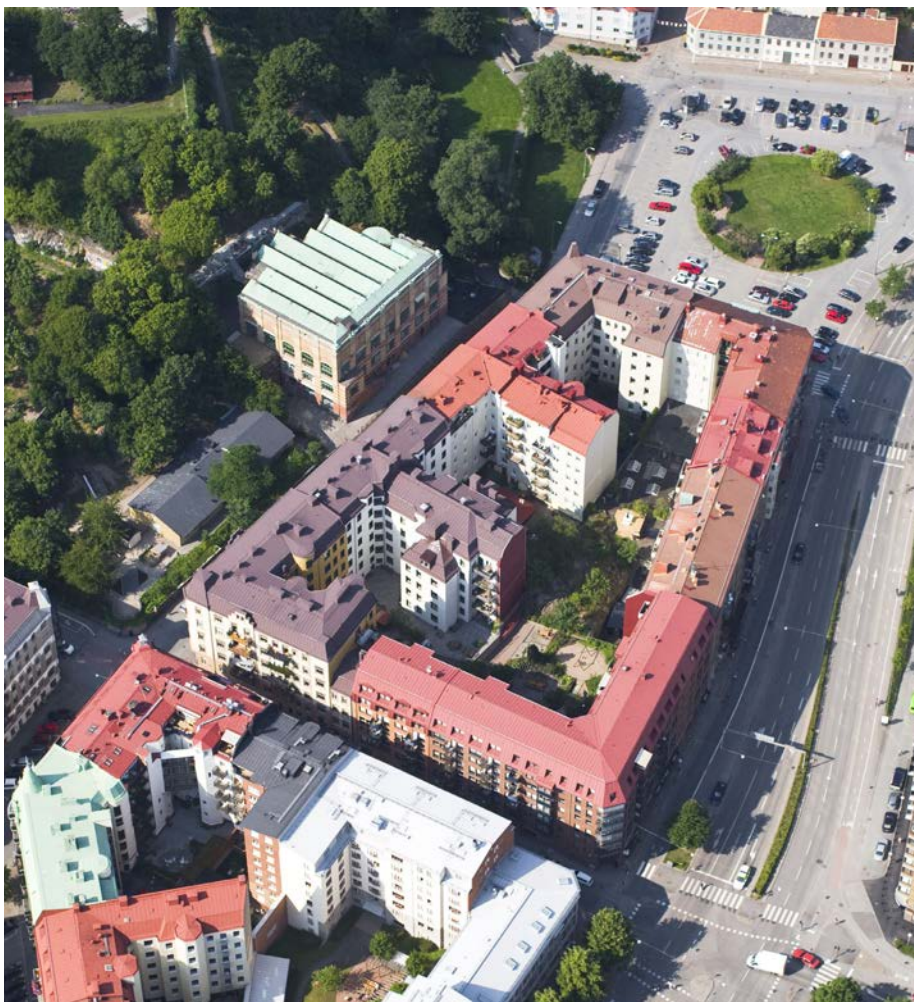
1980-talsbyggnaden har i postmodernistisk anda blandat de föregående epokenas former med fasader tydligt inspirerade av de funktionalistiska byggnaderna medan taket snarare inspirerats av sekelskiftesbyggnaderna. Fasaderna är utformade i rödbrunt tegel och håller samma takfotsnivå som funkisbyggnaderna. Det högresta taket, som innehåller en bostadsvåning, höjer sig dock över de intilliggande husen på Övre Husargatan och framstår i det närmsta som en påbyggnad.

Gatufasad Övre Husargatan 1 med välbevarad funktionalistisk karaktär.

Gatufasad Övre Husargatan 5-7, uppförda 1936. Till vänster syns även 1980-talsbyggnaden på Övre Husargatan 9-11 med sitt högresta tak.

Snedbild över kvarteret Batteriet. Den västra delen av kvarteret bebyggdes kring sekelskiftet med både gatuhus och gårdshus, medan den östra sidan endast bebyggdes med gatuhus på 1930- och 1980-talet.

Kvartersstruktur och gårdsmiljö

Kvarteret är slutet och bevarar i stora drag sin ursprungliga form, med undantag för den östra sidan som anpassats efter Övre Husargatans breddning på 1960-talet. Kvarterets östra sida är bebyggd med både gatuhus och gårdshus som skapar små och delvis kringbyggda gårdar. De små gårdsrummen är dock öppna mot öster. Mot öst är kvarteret endast bebyggt med gatuhus och gården har här en mer öppen karaktär, i enlighet med funktionalismens strävanden att skapa ljusa och sunda gårdar.

Inom gården förekommer stora nivåskillnader och berg i dagen. Den är idag även avdelad med staket efter fastighetsgränserna, vilket innebär att man inte kan röra sig fritt över gården.

Gårdsfasaderna är generellt kraftigt förändrade och samtliga fasader, med undantag för 1980-talsbyggnaden, är tilläggsisolerade och klädda med plåt. Flera av gårdsfasaderna har försetts med balkonger under senare tid. Ett av sekelskifteshusen är även kompletterat med ett modernt hisstorn på gården.

Merparten av taken bevarar sin ursprungliga form, men har genomgått förändringar i form av omläggning och förenkling av plåtarbeten mm. Vad gäller sekelskiftesbyggnaderna finns inga ursprungliga takkupor mot gården bevarade. Två av sekelskifteshusen har mot gården försetts med takterrasser. Det förekommer även inverterade takkupor som tillkommit i samband med vindsinredningar.

De funktionalistiska 1930-talsbyggnaderna bevarar ursprungliga kupor mot tvättstugorna, däremot är de äldre piskplatserna som var infällda i gårdssidans takfall överbyggda under senare tid.

Gårdsfasad och gårdsbyggnad på Kastellgatan 8, uppförd 1903. Fasaderna är tilläggsisolerade och fönstren moderna. De ursprungliga takkuporna i gårdsbyggnaden är ombyggda under senare tid.

Gårdsfasad Skanstorget 10, uppförd 1898. Fasaden är tilläggsisolerad och klädd med plåt. I takfallet har det tillkommit inverterade takkupor.

Tilläggsisolerade gårdsfasad Kastellgatan 12, uppförd 1900.

Inom gården förekommer nivåskillnader. Här syns gårdsbyggnaden på Kastellgatan 8 från en försänkt del av gården vid Övre Husargatan 5-7.

Gårdsfasad på Kastellgatan 6, uppförd 1903. Fasaderna är tilläggsisolerade och fönstren moderna. Mot gården har det tillkommit en takterrass.

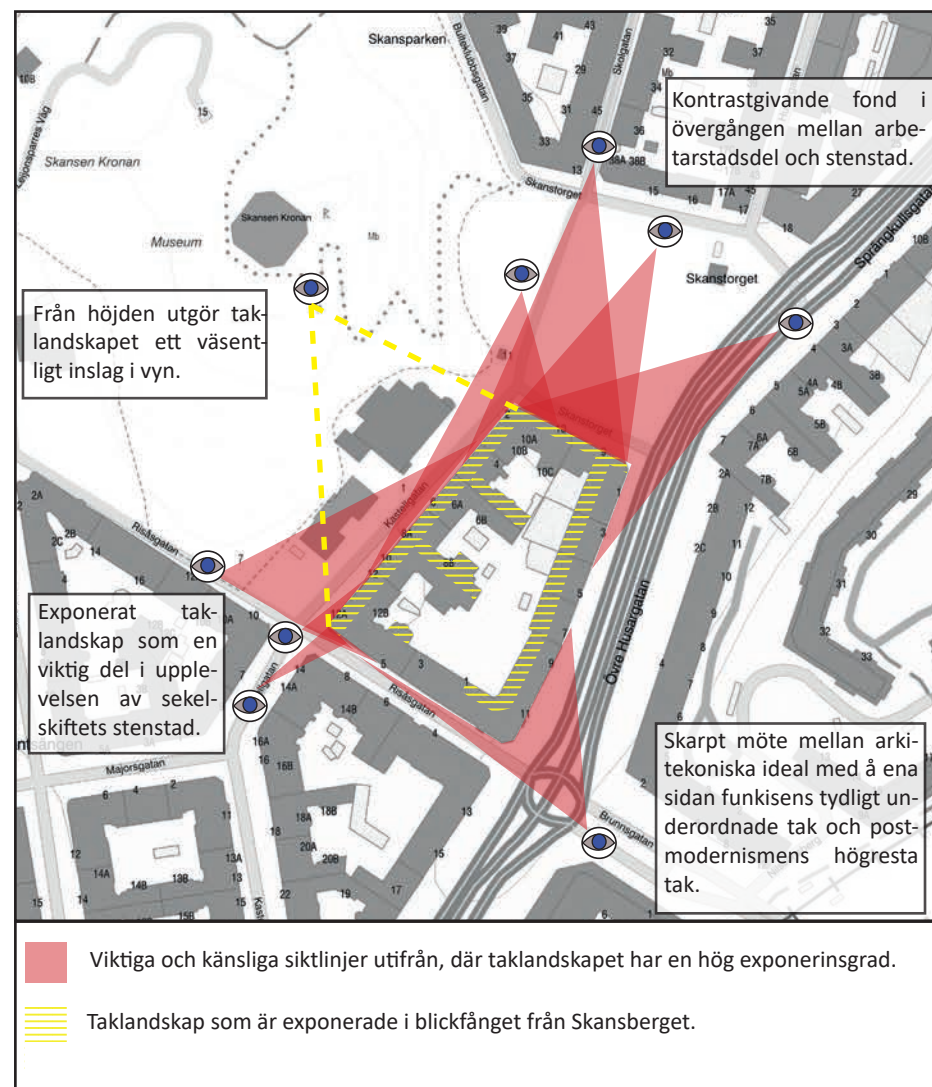
Övre Husargatan 5, uppförd 1936, med ursprunglig takkupa mot tvättstuga.

Taklandskapet i stadsbilden

Taken i kvarteret har arkitektoniskt givits olika funktion. Hos sekelskiftesbebyggelsen var den ursprungligen livliga taksiluetten en del av det rika fasaduttrycket medan taken hos funkisbyggnaderna tydligt har underordnats fasaderna. Taken har dock genomgått förändringar till följd av bl a vindsinredningar med tillkommande takkupor, takterrasser, takfönster mm.

Taken har olika exponeringsgrad beroende på om de betraktas från håll eller från gatunivå. Från håll framträder taklandskapet tydligt, medan de från gatunivå inte är framträdande. Taken i kvarterets mitt är i princip inte exponerade från gatunivå, men däremot från håll. Detta gäller i synnerhet sekelskiftesbyggnaderna med sina mer högresta tak.

Illustrationen här intill visar i vilka siktlinjer från håll som taklandskapet är exponerat. Här syns bl a hur fasaderna mot norr utifrån bildar en viktig fond från Skanstorget där taklandskapet är särskilt framträdande. Även när man närmar sig kvarteret från väst via Risåsgatan och Kastellgatan är taklandskapet på kvarterets östra sida välexponerat och ingår i den välbevarade stenstadskaraktären. Från Skansbergets höjd är samtliga takfall mot Kasellgatan, liksom takfall mot gården på husen mot Övre Husargatan exponerade.

Taklandskapet utifrån

Från Haga och Skanstorget

Från Haga och Skanstorget är kvarteret Batteriets fasader och taklandskap exponerade i stadsbilden. Här utgör byggnaderna på Skanstorget 9 och 10 en viktig och kontrastgivande fond i övergången mellan den småskaliga arbetarstadsdelen Haga och förra sekelskiftets stenstad. Den välbevarade fasaden på Skanstorget 10 med sin borgliknande gestaltning står här i skarp kontrast till den låga och enkla trähusbebyggelsen utmed Skolgatan i Haga. I denna fond möts också två skilda arkitektoniska ideal – byggnaden på Skanstorget 10 som präglas av sekelskiftets stileklettiska ideal och byggnaden på Skanstorget 9 med sitt funktionalistiska uttryck. Takfallet på Skanstorget 9 är välbevarat med ursprunglig tegeltäckning medan taket på Skanstorget 10 är förändrat med moderna inverterade takkupor och förenklade plåtarbeten som förtar byggnadens kulturhistoriska karaktär. Även takfallen på byggnaderna mot Kastellgatan är exponerade från Skanstorget.

Från Övre Husargatan

Från Övre Husargatan från norr mot syd är taklandskapet i kvarterets front mot norr starkt exponerat och utgör en viktig del i stadsbilden. Från håll skymtar även takfallen på 1930-talsbyggnaderna utmed Övre Husargatan fram. Till följd av den flacka taklutningen framträder här de sentida takkuporna på Övre Husargatan 3. Kuporna har ett diskret utförande men detta till trots har de påverkat byggnadens ursprungliga karaktär negativt då de påverkat den ursprungliga balansen mellan fasad och tak där taken var tydligt underordnade fasaderna.

Från Risåsgatan och Kastellgatan

När man rör sig längs Risåsgatan från söder mot kvarteret Batteriet är byggnadernas fasader och taklandskap exponerade i stadsbilden och ingår som en viktig del i upplevelsen av stenstaden. Kvarteret Batteriet fungerar här som ett viktigt blickfång i gatuperspektivet. Hörnhuset på Kastellgatan 12/Risåsgatan intar en särställning med sitt torn som tydligt markerar kvarterets hörn och de för sekelskiftet så karakteristiska trappstegsgavlarna som bryter takfoten och ger ett livfullt och tidstypiskt taklandskap. Uttrycket förtas dock av tornets idag förenklade

Kvarteret Batteriet sett från Skolgatan i Haga där stenstadshusen utgör en skarp kontrast till Hagas småskaliga trähusbebyggelse.

Kvarteret Batteriet sett från Skanstorget. Taken har arkitektoniskt givits olika roll. Sekelskifteshuset har ett brant takfall med hörntorn som ursprungligen var en viktig del i det livfulla fasaduttrycket. 1930-talsbyggnadens tak har underordnats fasaden.

Takfallen mot Kastellgatan är exponerade från Skanstorget.

Vy mot kvarteret från Övre Husargatan där taken har en hög exponeringsgrad.

form och det faktum att de ursprungliga takkuporna inte finns kvar. Samtliga takfall i vyn har genomgått förändringar under senare tid, vilket påverkat byggnadernas arkitektoniska uttryck negativt. Taken har lagts om med bandtäckta plåt och plåtarbetena har förenklats. På Kastellgatan 8-12 har de ursprungliga takkuporna mot gatan tagits bort vilket gjort det tidigare livliga taklandskapet något slätstruket. På Kastellgatan 4-6 framträder istället sentida takterrasser och inverterade takkupor som aparta inslag i miljön. Takfallen upplevs inåtvända istället för det ursprungligen utåtriktade uttrycket.

När man närmar sig kvarteret Batteriet längs med Kastellgatan från syd är det i huvudsak endast takfallet på hörnhuset Kastellgatan 12/Risåsgatan som framträder i gatuperspektivet. Övriga takfall är inte synliga i denna vy.

Vy mot kvarteret från Risåsgatan där taken har en hög exponeringsgrad. Taklandskapet har förändrats genom att ursprungliga takkupor tagits bort och att bl a tornet på hörnhuset förenklats kraftigt.

Taklandskapet mot Kastellgatan med sina branta nedre takfall.

Takterrasser mot Kastellgatan som upptar en väsentlig del av det nedre takfallet och har inneburit en negativ påverkan på det ursprungliga arkitektoniska uttrycket.

Hörnhuset Kastellgatan 12/Risåsgatan 5 från 1900 i vyn från Kastellgatan. Den ursprungliga tornöverbyggnaden är inte bevarad.

Kvarteret Batteriet från Brunnsgatan med 1980-talsbyggnaden i förgrunden.

Från Brunnsgatan

Byggnaderna utmed Övre Husargatan, uppförda 1936, har en enhetlig utformning och binds samman av en gemensam takfotsnivå. De flacka taken gör att taklandskapet inte är exponerat i vyn från Brunnsgatan. Dock skymtar sentida huvar och takkupor fram. Kvarterets yngsta byggnad från 1980-talet följer samma takfotslinje som 1930-talsbyggnaderna men har givits ett högre tak som i sitt sammanhang i det närmsta framträder som en påbyggnad och dominerar i kvarteret.

Kvarteret Batteriet betraktat från Skansberget där taklandskapet utgör en väsentlig del av vyn.

Från Skansberget

Från Skansbergets höjd utgör taklandskapet i kvarteret Batteriet ett väsentligt inslag i vyn. Härifrån har samtliga takfall på sekelskiftetsbyggnaderna en hög exponeringsgrad. Likaså är delar av de äldre gårdsbyggnadernas takfall synliga i stadsbilden. Från bergshöjden är även 1930-talsbyggnadernas takfall mot gårdarna synliga.

Från gatunivå är takfallen mot gatan inte synliga.

På lite längre håll framträder dock de nedre takfallen.

Taklandskapet från gatunivå

Kastellgatan

Från gatunivå är taklandskapet mot Kastellgatan inte framträdande, utan döljs bakom de profilerade takfotslisterna. Senare tillkomna takterrasser placerade nära takfoten skymtar dock fram med sina räcken. Från Korsettfabrikens parkering framträder dock taklandskapet tydligt i gatuperspektivet då det betraktas från lite längre håll. Härifrån framträder sentida takterrasser, vilka upptar en stor del av takytan, som aparta i den i övrigt välbevarade sekelskiftesmiljön. I synnerhet utgör takterrassen som är försedd med ett glasräcke som ett avvikande inslag i taklandskapet.

Övre Husargatan 3-11. Takfallen på 1930-talsbyggnaderna framträder inte i gatuperspektivet, däremot reser sig 1980-talsbyggnadens tak sig över funktisbyggnaderna.

Övre Husargatan

Byggnaderna från 1936 binds samman av en gemensam takfotsnivå och de flacka taken gör att taklandskapet inte är exponerat från gatunivå. Dock skymtar sentida huvar och takkupor fram i gatubilden när man rör sig längs gatan. Det högresta taklandskapet på kvarterets yngsta byggnad från 1980-talet framträder dock tydligt i gatuperspektivet där det reser sig över de äldre byggnaderna.

Från gården

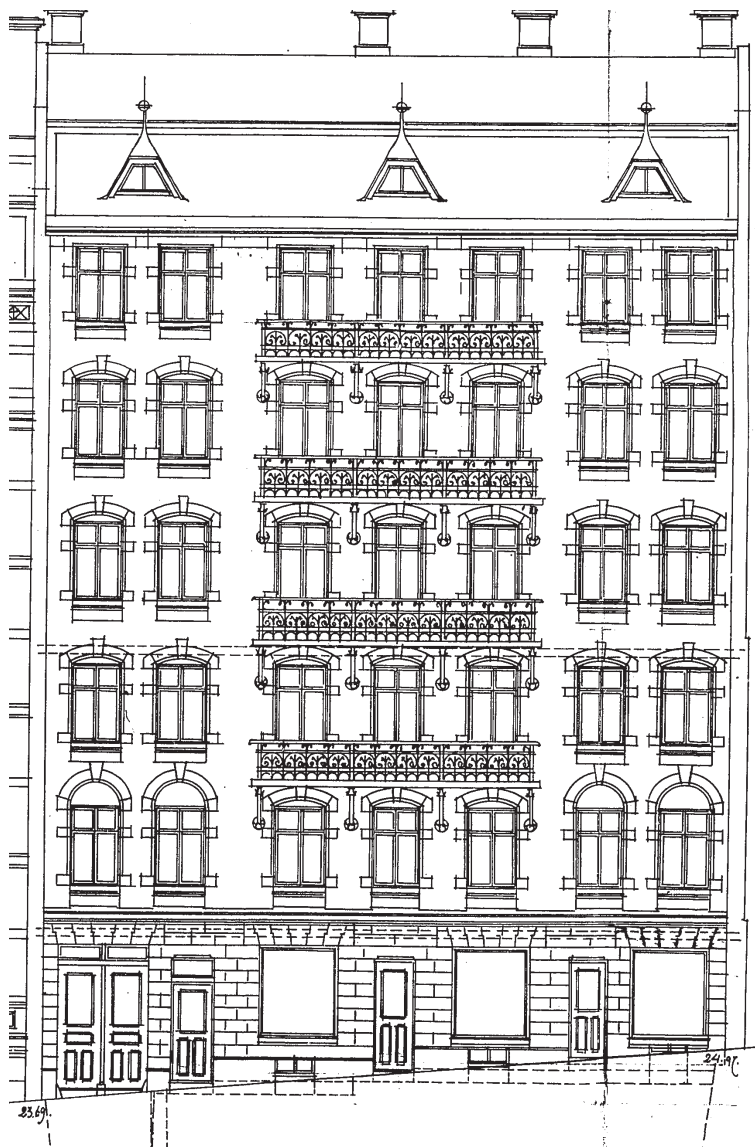
Samtliga takfall mot gården är exponerade när de betraktas från håll och från intilliggande fastigheter. Sekelskiftesbyggnadernas bevarade takform på såväl gatubyggnader som gårdshus utgör här viktiga inslag med betydelse för upplevelsen av arkitekturen, särskilt då gårdsfasaderna är kraftigt förändrade.

Gårdsfasad på Kastellgatan 8. Då samtliga av sekelskiftesbyggnadernas gårdsfasader är kraftigt förändrade är det idag framförallt de bevarade takformerna som gör de olika utbyggnadsepokerna avläsbara i gårdsmiljön.

Till vänster syns takfall mot gården på Övre Husargatan 5-7 från 1936 med ursprungliga takkupor in mot tvättstugorna. Till höger syns 1980-talsbyggnadens högresta tak.

Del 4: Hus för hus i kvarteret

I denna del av rapporten görs en kort beskrivning och karakterisering av varje enskild byggnad i kvarteret. Fem fastigheter (sex byggnader) har idag helt oinredda vindar och har inventerats. Övriga vindar har helt eller delvis inretts som bostad på 1980-talet. Helt inredda vindar har ej inventerats. Vad gäller fastigheterna Kommendantsägen 7:13 och 7:16, som har delvis oinredda vindar, har Antiquum inte haft tillgång till vindarna. Dock har exteriör karakterisering av samtliga byggnader i kvarteret gjorts för att ge en helhetsbild. För de inventerade byggnaderna finns en interiör karakterisering med avseende på trapphus och vindar. För de byggnader vars vindar ej har inventerats finns en beskrivning av sättet på vilket vinden har inretts, om hiss har dragits upp till vinden mm.

Fastigheter:

Risåsgatan 5, Kommendantsägen 7:9
 Kastellgatan 8-10, Kommendantsägen 7:21
 Kastellgatan 6, Kommendantsägen 7:12
 Kastellgatan 4, Kommendantsägen 7:13
 Kastellgatan 2, Kommendantsägen 7:16
 Övre Husargatan 1, Kommendantsägen 7:17
 Övre Husargatan 3, Kommendantsägen 7:18
 Övre Husargatan 5, Kommendantsägen 7:19
 Övre Husargatan 7, Kommendantsägen 7:20
 Övre Husargatan 11, Kommendantsägen 7:22

Risåsgatan 5/Kastellgatan 12 (Kommendantsängen 7:9)

Uppförd:	1900
Arkitekt:	Oscar W Nilsson
Antal våningar:	6 samt vind.
Urspr. funktion vind:	Torkvind och förråd.
Vind idag:	Oinredd, hyser lägenhetsförråd.
Urspr. tak:	Plåtblagt, små kupor mot gata, inga kupor mot gård.
Tak idag:	Bandtäckt plåt, modern. Kupor mot gata borttagna och hörntorn förenklat.
Hiss:	Nej.
Tillgänglig entré:	Nej, hiss saknas.
Trapphus:	5 st (2 huvudtrapphus, 3 kökstrapphus). Kökstrapphusen går upp till vind, huvudtrapphusen stannar på plan 6.
Mått på vind:	Nock: ca 3,15 m. Hanbjälke: ca 2-2,30 m. Bredd: ca. 10,5 m.

Förändringar

1954: Borttagning av tornöverbyggnad mot Risåsgatan.
 1975: Modernisering av lägenheter. Tilläggsisolering av gårdsfasader.
 2009: Byte balkonger och fönster. Sannolikt lades taket om vid samma tidpunkt.

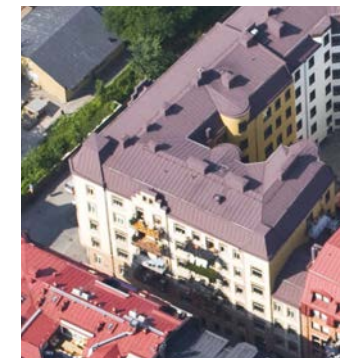
Exteriör karakterisering

Byggnaden är uppförd i sex våningar med en lägre och smal byggnadskropp om fyra våningar mot Risåsgatan. Gatufasaderna har en påkostad och tidstypiskt utformning i eklektisk stil. Den står på en ursprunglig kalkstenssockel. Sockelvåningen är tegelmurad, övriga fasader är spritputsade med inslag av mönstermurat tegel i fönsteromfattningar och hörnkedjor. Sockelvåningen skiljs från övriga våningar av en profilerad gesims av tegel. Fasadhörnet är avfasat och kröns av ett torn. Tornet har förenklats under senare tid, bl a genom att tornöverbyggnaden tagits bort.

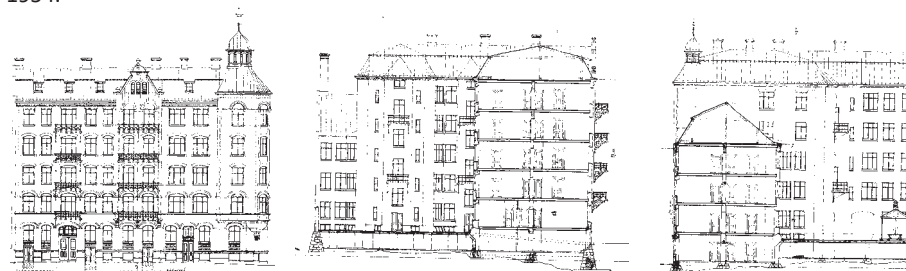
Till portgången mot Kastellgatan och entrén mot Risåsgatan sitter ursprungliga överljusfönster, ytterportarna är moderna men i äldre stil. I övrigt förekommer ett antal moderna ytterdörrar av aluminium. Samtliga fönster är bytta, troligtvis på 1980-talet. Även balkongerna är bytta under senare tid och har smidesräcken i äldre stil. De smäckra smideskonsolerna är dock troligtvis ursprungliga.

Fasad mot Kastellgatan. Tornöverbyggnaden togs bort 1954.

Ortofoto som visar taklandskapet.

Originalritningar daterade 1900 och signerade O W Nilsson. Källa: Stadsbyggnadskontoret.

Gårdsfasaderna är tilläggsisolerade och klädda med korrugerad plåt (1970-tal). De ursprungliga piskbalkongerna är bytta mot nya balkonger med räcken av smidesjärn. Samtliga fönster och dörrar är bytta under senare tid. Takfall mot gården är belagt med bandtäckt plåt i brun kulör.

Taket är delvis välbevarat och utgörs av ett brutet sadeltak med brant nedre takfall, men de förenklingar som gjorts i form av att tornöverbyggnad och takkupor mot gatan tagits bort har givit taket en mindre livlig karaktär än vad det ursprungligen hade. Takfoten är tegelmurad och profilerad. Takfoten bryts av två svagt utskjutande risaliter försedda med trappstegsgavlar. Äldre skorstenar finns bevarade, samtliga plåtinklädda.

Interiör karakterisering

Byggnaden har två huvudtrapphus och tre gårdstrapphus. Endast gårdstrapphusen går upp till vind. Samtliga trapphus har en relativt välbevarad karaktär, dock har samtliga lägenhetsdörrar bytts mot moderna säkerhetsdörrar. Huvudtrapphuset mot Kastellgatan har den mest påkostade utformningen med stuckfriser i entréhallen (renoverad under 2000-talet), ursprunglig kalkstenstrappa med genombrutna sättsteg av gjutjärn, ursprungliga räcken av gjutjärn, äldre cementklinker på golven och profilerade fönsterbänkar av trä. Även trapphuset mot Risåsgatan bevarar sin ursprungliga kalkstenstrappa med gjutjärnsräcke samt handledare av trä. Det ursprungliga golvet har här nyligen bytts mot nytt klinker och entréhallen har kompletterats med ny stuckatur. De mindre gårdstrapphusen har en enklare karaktär. De ursprungliga kalkstenstrapporna är bevarade, men har i flera fall gjutits på med golvmassa. Det förekommer också äldre snickerier i form av profilerade dörrfoder och socklar. Kökstrapphuset mot Kastellgatan bevarar ett äldre golv av cementplattor, medan övriga golv är gjutna.

Vinden är oinredd och hyser idag lägenhetsförråd. Golvet är gjutet, men under gjutningen finns det äldre brandgolvet av tegel bevarat. Lägenhetsförråden med sina enkla brädväggar och bräddörrar är äldre, troligtvis ursprungliga. De ursprungliga murade och slammade murstockarna finns bevarade och även stora delar av takstolskonstruktionen är ursprunglig. Takunderbrädningen är äldre, men inte ursprunglig. Fönstren i trappstegsgavlarna är moderna.

Särskilt värdefulla detaljer att värna

- Gatufasaderna i sin helhet med sitt välbevarade formspråk och materialbehandling med puts och inslag av mönstermurning liksom det avfasade hörnet med sitt torn (om än kraftigt förenklat) och långsidornas trappstegsgavlar.
- Äldre överljusfönster och balkongernas smideskonsoler.
- Tegelmurad takfot och den bevarade takformen.
- De relativt välbevarade trapphusen med ursprungliga kalkstenstrappor, räcken av gjutjärn, ursprungliga cementplattor, äldre stuckfriser samt äldre snickerier och enstaka äldre spegeldörrblad mot källare.
- Välbevarad vind med äldre förrådsinredning, ursprungliga murstockar och till stora delar ursprunglig takkonstruktion.

Detalj av ursprungligt gjutjärnsräcke i huvudtrapphuset Kastellgatan 12A. Golvet är belagt med ursprungligt cementklinker i schackrutsmönster.

Tilläggsisolerad gårdsfasad.

Huvudtrapphusets entréhall.

Enklare kökstrapphus.

Antikvarisk bedömning

Takfall mot gatan är exponerat och har betydelse för byggnadens arkitektoniska uttryck och stadsbilden. Gårdssidans takfall har en lägre exponeringsgrad och är i huvudsak synligt från håll (inom gården). Befintlig takform är av betydelse för den kulturhistoriska och arkitektoniska karaktären och bör därför bevaras intakt mot såväl gata som gård. Takfallet mot gatan har en viss tålighet för nya takkupor, som rätt utfört skulle kunna bidra till att återge taket sin ursprungligen mer livfulla karaktär. Nya kupor måste noga anpassas och ta sin utgångspunkt i de ursprungliga kupornas utseende. Till följd av att gårdssidans takfall är mindre exponerat bedöms det även finnas tålighet för takkupor även här, under förutsättning att de utförs med hänsyn till byggnadens kulturhistoriska karaktär. Takterrasser bör ej medges då det skulle påverka den ursprungliga takformen negativt.

Vinden har en välbevarad karaktär och är av kulturhistoriskt intresse. Vid en eventuell vindsinredning bör delar av vinden bevaras intakt och undantas inredning.

BBR-krav och vindsinredning

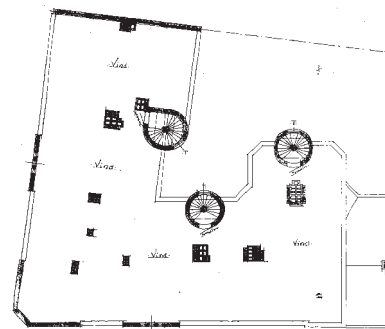
Nockhöjden på vinden är ca 3,15 meter. Hanbjälken är placerad ca 2,30 meter från golv, men det förekommer lägen där den ligger något lägre, i synnerhet mot gården (ca 2 meter). Minimikrav på 2,10 vid horisontella ytor kan komma att innebära ingrepp i befintlig konstruktion bl a till följd av ny golvkonstruktion.

Fastigheten saknar hiss. Möjligheten att förse något av trapphusen med hiss är starkt begränsad då trapphusen är relativt små och dessutom besitter ett kulturhistoriskt värde. Utvändigt hisstorn är inte förenligt med byggnadens kulturhistoriska värde. Därför ses det som mest lämpligt att endast inredning av små lägenheter eller etagelägenheter medges.

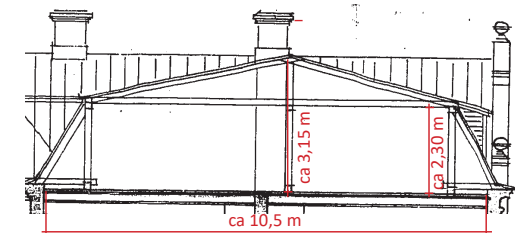
De tre gårdstrapphusen går idag upp till vinden, medan huvudtrapphusen slutar på plan 6. Inredning av vind bör utföras på sådant vis att utrymning kan ske via gårdstrapphusen. Att dra upp huvudtrapphusen till vinden skulle medföra stora ingrepp i de välbevarade trapphusen. Fönsterutrymning mot gata kan endast godtas ur antikvarisk synvinkel om detta inte medför skrymmande nödbalkonger eller dylikt.

Vinden har en välbevarad karaktär med ursprungliga murstockar, äldre vindsförråd och i stora delar en ursprunglig takkonstruktion.

Originalritning över vinden från 1900.
Källa: Stadsbyggnadskontoret.

Uppmätning av vinden. Vinden har sådana nockhöjder att vindsinredning är möjlig. Observera att hanbjälkens mått varierar något över vinden och att den i vissa fall ligger på ca 2 meter över golv. Mått är ungefärliga och ritning ej skalenlig.

Kastellgatan 8-10 (Kommendantsängen 7:21)

Uppförd:	1903
Arkitekt:	Gustaf Johansson
Antal våningar:	6 samt vind.
Urspr. funktion vind:	Råvind och sannolikt förråd samt torkvind.
Vind idag:	Oinredd, fungerar som förråd.
Urspr. tak:	Plåtbelagt, kupor mot gata samt i gårdsbyggnad.
Tak idag:	Omlagt och förenklat. Takkupor mot gatan borttagna. Gårdshusens takkupor ombyggda under senare tid.
Hiss:	Ja, hiss installerades i gårdstrapphuset på Kastellgatan 8 1978, går upp till vinden.
Tillgänglig entré:	Gårdshus på Kastellgatan 8B har hiss som nås från markplan. Övriga trapphus saknar hiss.
Trapphus:	2 huvudtrapphus, 1 gårdstrapphus.
Mått på vind i gatuhus:	Nock: 3 m. Hanbjälke: ca 2,15 m. Bredd: ca. 10 m.
Mått på vind i gårdshus:	Nock: 3 m. Hanbjälke: ej åtkomlig. Bredd: ca 5,5 m.

Förändringar

1978: Gårdsfasader tilläggsisolerades och kläddes med plåt. Takkupor mot gatan togs bort. På Kastellgatan 8 installerades hiss i gårdshusets trapphus vilket bl a medförde att trappan revs och att fönster mot gården murades igen.

2006: Byte balkonger mot gatan.

2009: Nya balkonger mot gården.

Exteriör karakterisering

Fastigheten utgörs av två byggnader uppförda i sex våningar och utformade som pendanger till varandra. Gatufasaderna har en påkostad och tidstypiskt utformning med en tydligt markerad och rusticerad sockelvåning, respektive tegelmurad sockelvåning samt spritputsade fasader med inslag av mönstermurat tegel i fönsteromfattningar och dekorativa band i våning 2. Sockelvåningen skiljs från övriga våningar av en profilerad gesims. Samtliga fönster liksom entrédörrar och skyltfönster är bytta under senare tid mot nya i ek och tidstypisk stil. Moderna fönstr,

Gatufasad Kastellgatan 8.

Gatufasad Kastellgatan 10.

Gårdsfasad Kastellgatan 10.

som är monterade i insticksarm, ger byggnaden ett något förenklat utseende. Balkongfronterna är sentida och utförda av korrugerad plåt. Dock är smideskonsolerna troligtvis ursprungliga. Gårdsfasaderna är tilläggsisolerade och klädda med korrugerad plåt. Även här är fönstren är sentida.

Gården är bebyggd med två halvhus uppförda rygg i rygg med varandra. Fasaderna tilläggsisolerade och klädda med plåt. Under senare tid har det även tillkommit moderna balkonger på gårdshusen.

Trots senare tiders förändringar har taket en välbevarad form som ett brutet sadeltak, idag belagt med sentida bandtäckt plåt. Takfoten är tegelmurad och profilerad. Det nedre takfallet är relativt brant och var ursprungligen försett med takkupor in mot torkvindarna. Kuporna finns inte kvar. Avsaknaden av små kupor

mot gatan har givit taket en mindre livlig karaktär. Äldre skorstenar finns bevarade, samtliga plåtinklädda. Gårdshusens takfall är försett med moderna takkupor i samma läge som de ursprungliga in mot lägenhet i gårdshusets övre plan.

Interiör karakterisering

Fastigheten har idag tre trapphus, två huvudtrapphus mot Kastellgatan 8-10 och ett gårdstrapphus mot gården på Kastellgatan 10. Ursprungligen fanns även ett gårdstrapphus på gården på Kastellgatan 8, men detta trapphus är ombyggt till hiss. Samtliga tre trapphus och hissen går upp till vinden. Trapphusen har en välbevarad karaktär, dock har samtliga lägenhetsdörrar bytts mot moderna säkerhetsdörrar. De två huvudtrapphusen mot Kastellgatan har en tidstypisk utformning med ursprungliga golv belagda med cementplattor i schackrutsmönster, stuckfriser och dekorativa konsoler i taket på lägenhetsplan, gjutna trappor med gjutjärnsräcken samt äldre handledare. Det förekommer också äldre snickerier så som profilerade socklar, dörrfoder och fönsterbänkar av trä. Det mindre gårdstrapphuset har en enklare karaktär med ursprunglig gjuten trappa. Samtliga ytskikt är dock moderna.

Gatuhuset har två separata vindar medan gårdshusens två vindar idag samnyttjas genom att en öppning tagits upp i brandmuren mellan gårdsbyggnaderna. Vindarna hyser lägenhetsförråd och torkvindar. De ursprungliga murade och slammade murstockarna finns bevarade och även stora delar av takstolskonstruktionen är ursprunglig. Takunderbrädningen är i delar äldre. Lägenhetsförråden med sina enkla brädväggar och bräddörrar är äldre, sannolikt ursprungliga. På vinden förvaras flera äldre och troligtvis ursprungliga spegeldörrblad från lägenheterna.

Särskilt värdefulla detaljer att värna

- Gatufasaden i sin helhet med sitt välbevarade formspråk och materialbehandling med puts och inslag av mönstermurning samt balkongernas smideskonsoler.
- Tegelmurad takfot och den bevarade takformen samt ursprungliga skorstenar.
- De välbevarade huvudtrapphusen med ursprungliga golv, trappor, räcken av gjutjärn, äldre stuckfriser samt äldre snickerier.

Gårdshus på Kastellgatan 8. Takkupan är i ursprungligt läge, men har byggts om under senare tid. Här syns även hur fönster mot gårdstrapphuset har satts igen i samband med att hiss installerades i trapphuset.

Huvudtrapphusen mot gatan är välbevarade med äldre cementplattor lagt i schackrutsmönster med fris, ursprungliga räcken av gjutjärn och stuckfriser på lägenhetsplan.

- Det kvarvarande gårdstrapphuset är av enklare karaktär, men av kulturhistorisk betydelse.
- Välbevarade vindar med äldre förrådsinredning, ursprungliga murstockar och till stora delar ursprunglig takkonstruktion.

Antikvarisk bedömning

Takfallen mot gatan är exponerade och har betydelse för byggnadernas arkitektoniska uttryck och stadsbilden. Gårdssidans takfall har en lägre exponeringsgrad och är i huvudsak synligt från håll (inom gården). Befintlig takform är av betydelse för den kulturhistoriska och arkitektoniska karaktären och bör därför bevaras intakt mot såväl gata som gård. Takfallet mot gatan har en viss tålighet för nya takkupor, som rätt utfört skulle kunna bidra till att återge taket sin ursprungligen mer livfulla karaktär. Nya kupor måste noga anpassas och ta sin utgångspunkt i de ursprungliga kupornas utseende. Till följd av att gårdssidans takfall är mindre exponerat bedöms det även finnas en tålighet för takkupor även här, under förutsättning att de utförs med hänsyn till byggnadens kulturhistoriska karaktär. Takterrasser och taklyft bör ej medges då det skulle påverka den ursprungliga takformen negativt. Vinden har en välbevarad karaktär och är av kulturhistoriskt intresse. Vid en eventuell vindsinredning bör delar av vinden bevaras intakt och undantas inredning.

BBR-krav och vindsinredning

Nockhöjden på samtliga vindar är ca 3 meter. Hanbjälken är placerad ca 2,15 meter från golv. Minimikrav på 2,10 vid horisontella ytor kan komma att innebära ingrepp i befintlig konstruktion bl a till följd av ny golvkonstruktion.

Fastigheten har en hiss. Möjligheten att förse något av trapphusen med ytterligare hiss är starkt begränsad då trapphusen är relativt små och dessutom besitter kulturhistoriska värden. Utvändigt hisstorn är inte förenligt med byggnadens kulturhistoriska värde. Av dessa anledningar ses det som mest lämpligt att endast inredning av små lägenheter eller etagelägenheter medges.

Inredning av vind bör utföras på sådant vis att utrymning kan ske via befintliga trapphus. Fönsterutrymning mot gata kan endast godtas ur antikvarisk synvinkel om detta inte medför skrymmande nödbalkonger eller dylikt.

Kastellgatan 10, torkvind där takkupor mot gatan fanns förr.

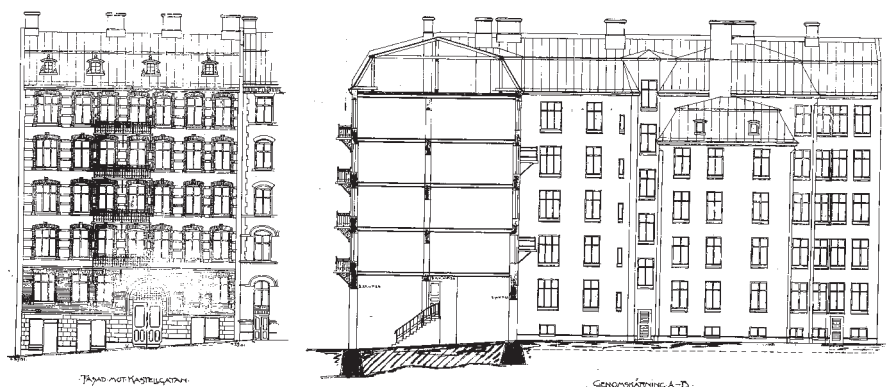
Kvarvarande gårdstrapphus.

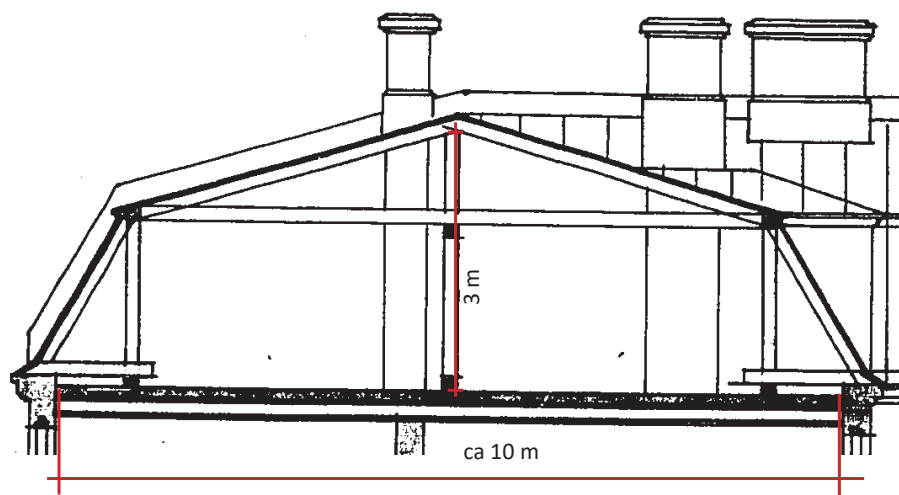
Vind i gatuhus.

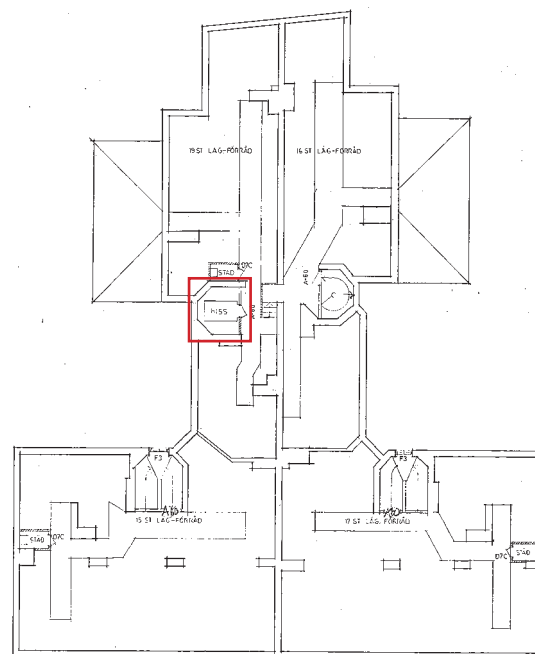
Vind i gårdshus.

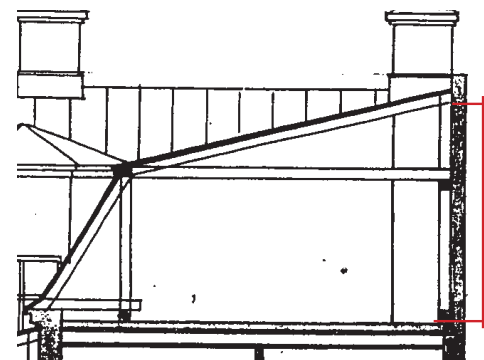
Originalritningar Kastellgatan 10 daterade 1903 och signerade G Johansson. Byggnaden på Kastellgatan 8 utformades som en spegelvänd pendang efter ritningar av samma arkitekt. Källa: Stadsbyggnadskontoret.

Uppmätning av vinden i gathuset. Mått är ungefärliga och ritning ej skalenlig.

Förändringsritning från 1978 då hiss installerades i gårdstrapphuset på Kastellgatan 8 (se röd markering). En öppning togs upp i brandmuren mellan de två gårdsbyggnaderna så att vindarna kunde samutnyttjas. Källa: Stadsbyggnadskontoret.

Uppmätning av vinden i gårdshuset. Mått är ungefärliga och ritning ej skalenlig.

Kastellgatan 6 (Kommendantsängen 7:12)

Uppfört:	1903
Arkitekt:	Gustaf Johansson
Antal våningar:	6 samt vind.
Urspr. funktion vind:	Råvind.
Vind idag:	Vind i gatuhus och del av gårdshus inredd som bostad. Mindre del av vind i gårdshus används som förråd.
Ursprungligt tak:	Plåtblagt, 3 små kupor mot gata. Inga kupor mot gården.
Tak idag:	Plåtblagt. Tre inverterade takkupor samt takterrass mot gata. Taklyft i gatu- och gårdsbyggnadens takfall mot gården. Takterrass mot gården.
Hiss:	Ja, hiss installerades i huvudtrapphuset 1983.
Tillgänglig entré:	Huvudentré tillgänglig, hiss nås från portgång. Gårdshuset är inte försett med hiss.
Trapphus:	2 st.
Mått på vind i gårdshus:	Nock: 3 m. Hanbjälke: ej åtkomlig. Bredd: ca 5,5 m.

Förändringar

1983: Större delen av vinden i gatuhus och gårdshus inreddes som bostad. Hiss installerades huvudtrapphus. Fyra inverterade takkupor tillkom mot gata. Taklyft och takterrass mot gård. Gårdsfasad tilläggsisolerades.

2007: Takterrass ordnas i takfall mot gata.

2008 och 2016: Nya balkonger mot gården.

Exteriör karakterisering

Byggnaden är uppförd i sex våningar. Gatufasaden har en tidstypisk utformning med putsade fasader med inslag av mönstermurat tegel i fönsteromfattningar och dekorativa band i våning 2. Den ursprungligen tegelmurade sockelvåningen har dock putsats, omgestaltats och förenklats på 1980-talet vilket förtar det välbevarade uttrycket. Samtliga fönster liksom entrédörrar och skyltfönster är bytta under senare tid. Gatufasadens balkonger är bytta, men har givits tidstypiska smidesräcken. Smideskonsolerna är troligtvis ursprungliga.

Gatufasad Kastellgatan 6.

Gårdsfasader som genomgått taklyft. I gatuhuset har det även tillkommit en takterrass.

Gården är bebyggd med ett halvhus uppfört rygg i rygg med intilliggande fastighet. Gårdsfasaderna är tilläggsisolerade och klädda med korrugerad plåt. Under senare tid har gårdsfasaden försetts med balkonger till varje lägenhet. Under senare tid har det även tillkommit moderna balkonger på gårdshuset.

Taket utgörs av ett brutet sadeltak belagt med bandtäckt plåt i röd kulör. Takfoten mot gatan är tegelmurad och profilerad, mot gården är takfoten plåtinklädd. Det nedre takfallet mot gatan är exponerat från håll samt även i gatubilden när man rör sig längs gatan. Takfallet är brant och här har det tillkommit inverterade takkupor och en takterrass under senare tid. De inverterade takkuporna ger takfallet ett perforerat uttryck och har påverkat det arkitektoniska uttrycket negativt genom att förändra takformen från ett ursprungligen brant takfall med kupor som gav liv åt takfallet till ett mer inverterat uttryck.

Mot gården har vindsinredning inneburit taklyft på gatuhuset och i delar av gårdshuset, vilket förändrat den ursprungliga takformen. Del av gårdshuset, där vinden fortfarande är oinredd, bevarar dock sin ursprungliga form.

Interiör karakterisering

Större delen av vinden är inredd som bostad i form av en etagelägenhet i gårdshuset samt två lägenheter om 2 respektive 3 r o k i gathuset. Hiss installerades i samband med ombyggnaden. I gårdshuset finns en mindre del som fortfarande fungerar som förråd. Kvarvarande vind är relativt välbevarad med ursprungliga murstockar och brandmurar liksom äldre förrådsinredning med enkla brädvägg- ar och bräddörrar. Även gårdstrapphuset är relativt välbevarat med ursprungliga cementplattor på golven, stuckfriser i tak och ursprunglig gjuten trappa samt äldre snickerier i form av bl a profilerade fönsterbänkar av trä. Vissa av fönstren i trapphuset är dock igensatta och alla ytskikt är moderna.

Särskilt värdefulla detaljer att värna

- Gatufasaden i sin helhet med sitt välbevarade formspråk och materialbe- handling med puts och inslag av mönstermurning.
- Balkongernas smideskonsoler.
- Tegelmurad takfot mot gata och den delvis bevarade takformen mot gata och delar av gårdshuset.
- Gårdstrapphus med ursprungliga golv, trappor stuckfriser samt äldre snicke- rier (huvudtrapphus ej inventerat då vind i gatuhus redan är inredd).
- Kvarvarande del av råvinden med äldre förrådsinredning och ursprunglig takkonstruktion.

Antikvarisk bedömning

Senare tillkomna inverterade takkupor mot gatan har inneburit en negativ på- verkan på stadsbilden och byggnadens kulturhistoriska karaktär. Vid eventuella framtida åtgärder bör takkupor ges ett mer anpassat utförande.

Även mot gården har taklyft medfört en stor förändring av den ursprungliga takformen. Vid eventuell inredning av resterande vind bör taklyft ej medges då gårdshusets takform idag har betydelse för upplevelsen av byggnaden, särskilt som gårdsfasaderna är förvanskade. Däremot kan takfall förses med takkupor.

Originalritningar från 1903. Källa: Stadsbyggnadskontoret.

BBR-krav och vindsinredning

Nockhöjden är ca 3 meter (hanbjälke ej åtkomlig för mätning). Kvarvarande vind är liten och potentiell boyta begränsad.

Gårdshuset saknar hiss. Möjligheten att förse trapphuset med hiss är begränsad då trapphuset är relativt litet och dessutom välbevarat.

Gårdshuset har endast ett trapphus vilket kan göra det svårt att uppnå två av varandra oberoende utrymningsvägar.

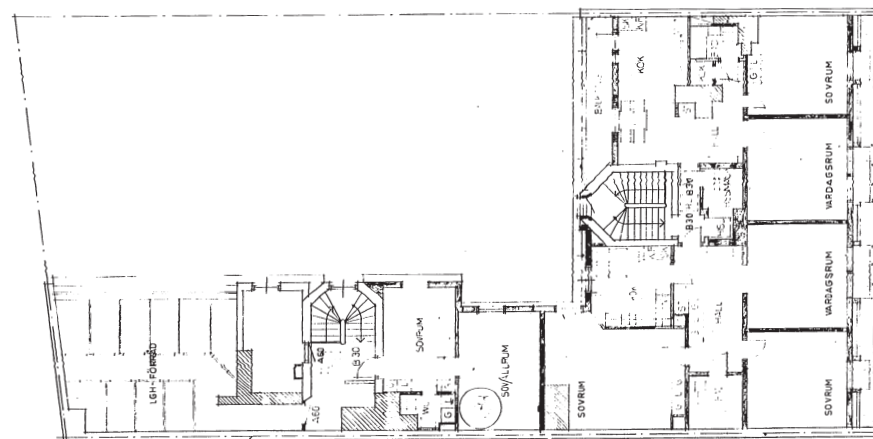
Gårdstrapphuset har en välbevarad karaktär med ursprunglig trappa, golv, stuckaturer och snickerier. Dock är lägenhetsdörrarna sentida.

Endast en mindre del av gårdshusets vind är oinredd och bevarar äldre förrådsinredning.

Förändringsritningar från 1983, gatufasad och gårdsfasad. Mot gatan tillkom inverterade takkupor, varav en under senare tid har gjorts om till takterrass. Mot gården utfördes ett taklyft. Källa: Stadsbyggnadskontoret.

Förändringsritning från 1983 då större delen av vinden inreddes som bostad. Källa: Stadsbyggnadskontoret.

Kastellgatan 4 (Kommendantsängen 7:13)

Uppförd:	1901
Arkitekt:	Oscar W Nilsson
Antal våningar:	6 samt vind.
Urspr. funktion vind:	Råvind.
Vind idag:	Gatuhusets vind är i sin helhet inredd som bostad. Vind i gårdshus fungerar som förråd.
Ursprungligt tak:	Plåtblagt. Tre kupor mot gatan, inga kupor mot gården.
Tak idag:	Plåtblagt. Inverterade takkupor samt takterrass mot gatan. Takterrass mot gården.
Hiss:	Ja, hisstorn på gården från 1983.
Tillgänglig entré:	-
Trapphus:	2 st.
Mått på vind:	Vind ej inventerad.

Förändringar

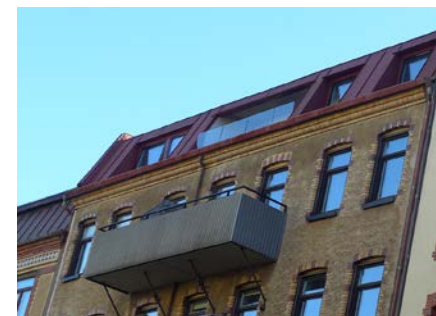
1983: Vind inreds som bostad. Inverterade takkupor och takterrass ordnas mot gatan. Mot gården tillkom en takterrass samt ett hisstorn och nya balkonger.
2015: 6 nya balkonger mot gård.

Exteriör karakterisering

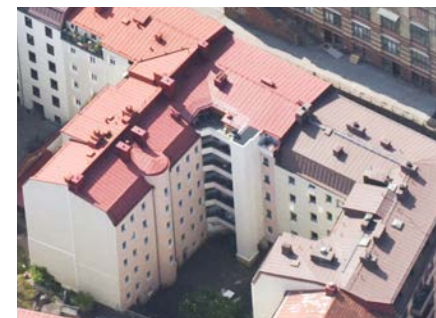
Byggnaden är uppförd i sex våningar. Gatufasaden har en tidstypisk utformning med en markerad sockelvåning klädd av kvaderhuggen natursten och spritputsade fasader med en relativt grov ballast samt med inslag av mönstermurat och polykromt tegel i fönsteromfattningar. Samtliga fönster liksom entrédörrar och skyltfönster är bytta under senare tid. Likaså är gatufasadens balkonger bytta, och har försetts med fronter av korrugerad plåt som förtar den kulturhistoriska karaktären. Smideskonsolerna är dock troligtvis ursprungliga. Gatuhusets gårdsfasad är kraftigt förändrad genom tilläggsisolering. I samband med vindsinredningen 1983 tillkom även ett hisstorn på gatuhusets gårdsfasad. Samtidigt för sågs gårdsfasaden även med nya balkonger. Gårdshuset utgörs av ett sk halvhus och har givits ett enklare utförande än gatuhuset. Fasaden accentueras av det runda och svagt utskjutande trapphuset.

Gatufasad.

Takfall mot gatan.

Snedbild som visar gårdsfasaderna.

Taket utgörs av ett brutet sadeltak belagt med bandtäckt plåt i röd kulör. Takfoten är tegelmurad och profilerad. Det nedre takfallet mot gatan är exponerat från håll samt även i gatubilden när man rör sig längs gatan. Takfallet är brant och här har det på 1980-talet tillkommit inverterade takkupor och en takterrass, vilka upptar stora delar av takfallet. De inverterade takkuporna ger takfallet ett perforerat uttryck och har påverkat det arkitektoniska uttrycket negativt genom att förändra takformen från ett ursprungligen livfullt till ett mer inåtvänt uttryck. Takterrassens glasträcke ter sig också apart i sitt sammanhang. Även mot gården är gatuhusets takfall kraftigt förändrat genom tillkommande takterrass. Halvhuset på gården har dock bevarat sin ursprungliga form samt flera äldre skorstenar.

Interiör karakterisering

Gatuhusets vind är inredd som bostad i form av en lägenhet om 5 r o k. Redan inredd vind har ej inventerats inom ramen för föreliggande kulturmiljöunderlag. Gårdshusets vind är oinredd och hyser förråd. Antiquum har inte haft tillträde till vinden.

Särskilt värdefulla detaljer att värna

- Gatufasaden i sin helhet med sitt välbevarade formspråk och materialbehandling med kvadermurad sockelvåning, spritputs och inslag av mönstermurning.
- Balkongernas smideskonsoler.
- Tegelmurad takfot mot gatan och den delvis bevarade takformen som ett brutet sadeltak.
- Gårdshusets välbevarade takform och äldre skorstenar.

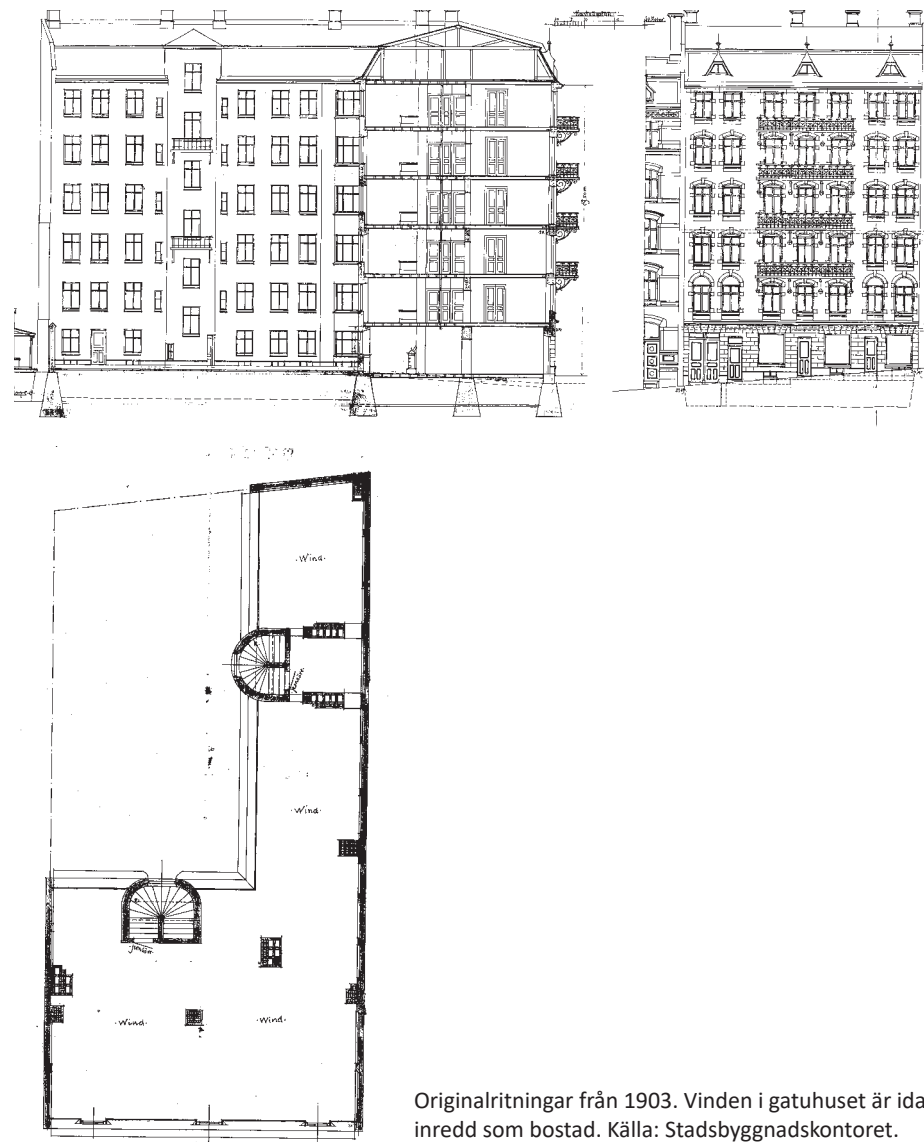
Antikvarisk bedömning

Senare tillkomna inverterade takkupor och takterrass mot gatan har inneburit en negativ påverkan på stadsbilden och byggnadens kulturhistoriska karaktär. Vid eventuella framtida åtgärder bör takkupor ges ett mer anpassat utförande.

Vid eventuell inredning av gårdshusets vind bör taklyft ej medges då gårdshusets takform idag har betydelse för upplevelsen av byggnaden, särskilt som gårdsfasaderna är förvanskade. Däremot kan takfall förses med takkupor.

BBR-krav och vindsinredning

Vinden har ej inventerats. Det är dock sannolikt att nockhöjden på vinden ligger kring 3 meter lika intilliggande byggnader. Gårdshuset saknar hiss. Möjligheten att förse trapphuset med hiss är begränsad då trapphuset är relativt litet och sannolikt välbevarat. Gårdshuset har endast ett trapphus vilket kan göra det svårt att uppnå två av varandra oberoende utrymningsvägar.

Originalritningar från 1903. Vinden i gatuhuset är idag inredd som bostad. Källa: Stadsbyggnadskontoret.

Skanstorget 10 (Kommendantsängen 7:16)

Uppförd:	1898
Arkitekt:	N Vestberg
Antal våningar:	6 samt vind.
Urspr. funktion vind:	Råvind.
Vind idag:	Bostadslägenheter och förråd.
Ursprungligt tak:	Skiffertäckt. Mindre takkupor i de nedre takfallen mot både gata och gård.
Tak idag:	Plåtbelagt. Inverterade takkupor mot gata och gård.
Hiss:	Ja, installerad 1937 i anslutning till huvudtrapphus. Hiss går upp till vindsplan.
Tillgänglig entré:	-
Trapphus:	3 st (varav två går upp till vinden).
Mått på vind:	Vind ej inventerad.

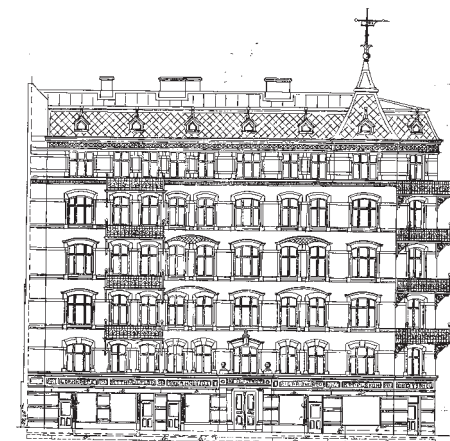
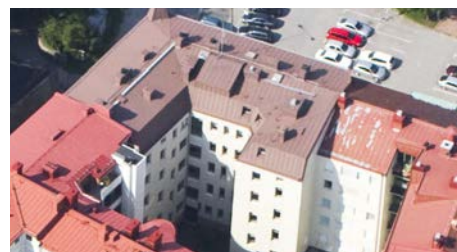
Förändringar

1937: Hiss installeras i anslutning till huvudtrapphus.

1982: Tre lägenheter inreds på vinden.

Exteriör karakterisering

Byggnaden är uppförd i sex våningar. Gatufasaden har en välbevarad, tidstypisk och påkostad utformning med en markerad sockelvåning med en mycket grov spritputs som bildar fält, en slätputsad gördelgesims och spritputsade fasader med en relativt grov ballast samt med inslag av mönstermurat och polykromt tegel i fönsteromfattningar, fönsteröverstycken och takfot. Fasaden är även försedd med dekorativa mascaronelejon. Våningarna skiljs från varandra genom tegelband. Huvudentrén mot Skanstorget omges av en klassicerande portik i form av putsade och kannelerade pilastrar. Entrédörren är äldre, men inte ursprunglig. Även till butikslokalerna finns äldre spegeldörrblad (dock ej ursprungliga). Skyltfönstren är sentida, men bevarar sina putsade och klassicerande omfattningar. Samtliga fönster är bytta under senare tid. Likaså är gatufasadens balkonger bytta, och har fronter av korrugerad plåt som förtar den kulturhistoriska karaktären. Gårdsfasaden är tilläggsisolerad och klädd med korrugerad plåt.

Ovan till vänster: Gatufasad mot Skanstorget och Kastellgatan. Hörntornet är kraftigt förändrat och inverterade takkupor har tillkommit på 1980-talet. Ovan till höger: Originalritning gatufasad mot Skanstorget. Notera att taket är skiffertäckt och försett med små kupor i det nedre takfallet. Till vänster: Snedbild över gårdssidans tak.

Takfoten mot gatan är tegelmurad och profilerad. Taket utgörs av ett brutet sadeltak. Den ursprungliga skiffertäckningen har under senare tid ersatts med bandtäckt plåt i brun kulör. Det avfasade fasadhörnet kröns av ett torn. Tornet är dock kraftigt ombyggt och har idag ett avsevärt enklare uttryck än ursprungligen, bl a finns inte tornspiran kvar. Det nedre takfallet mot gatan är brant, välexponerat och ingår som en del i en viktig fond från Skanstorget. I det nedre takfallet tillkom i samband med vindsinredning 1982 ett antal inverterade takkupor (mot både gata och gård), vilka ersatte de ursprungliga takkuporna. De inverterade takkuporna upptar stora delar av takfallet och ger taket ett perforerat uttryck som har påverkat det arkitektoniska uttrycket negativt genom att förändra det ursprungligen livfulla uttrycket till ett mer inåtvänt. I takfallet mot gården har det även tillkommit en uppbyggnad för hisstopp.

Interiör karakterisering

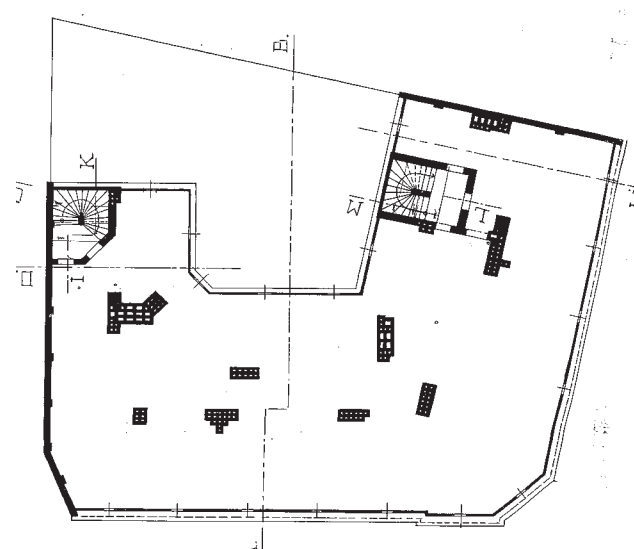
Stora delar av vinden är sedan tidigare inredd som bostadslägenheter (varav en st 2 r o k och två st 3 r o k). Hissen går upp till vindsplan. Övriga delar av vinden fungerar som vindsförråd. Antiquum har ej haft tillträde till vind eller trapphus.

Särskilt värdefulla detaljer att värna

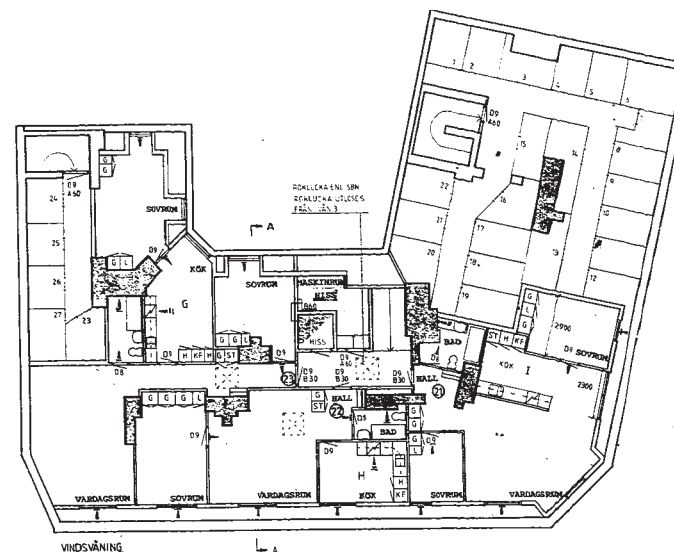
- Gatufasaderna i sin helhet med sitt välbevarade formspråk och materialbehandling med spritputs och inslag av mönstermurning, polykromt tegel och mascaroner.
- Det avfasade hörnet med sitt torn. Tornet är dock kraftigt förenklat.
- Entréernas och skyltfönstrens klassicerande omfattningar samt äldre spegeldörrblad.
- Mönstermurade fönsteromfattningar.
- Den tegelmurade takfoten och det brutna sadeltakets övergripande bevarade form.

Antikvarisk bedömning

Senare tillkomna inverterade takkupor och takterrass mot gatan har inneburit en negativ påverkan på stadsbilden och byggnadens kulturhistoriska karaktär. Vid eventuella framtida åtgärder bör takkupor ges ett mer anpassat utförande.

Originalritning över vinden från år 1898. Källa: SBK.

Förändringsritning över vinden från år 1982. Källa: SBK.

Skanstorget 9 (Kommendantsängen 7:17)

Uppförd:	1936.
Arkitekt:	Gunnar O Jacobson.
Antal våningar:	6 samt källare och vind.
Urspr. funktion vind:	Torkvind, mangelrum, tvättstuga och förråd.
Vind idag:	Lika ursprunglig användning.
Ursprungligt tak:	Tegeltäckt mot gatan, plåttäckt mot gården. Inga kupor mot gatan. Mot gården takkupa mot tvättstuga.
Tak idag:	Lika ursprungligt tak.
Hiss:	Ja, 2 st ursprungliga. Stannar på plan 6.
Tillgänglig entré:	Nej, hissar placerade ett halvplan upp från entré.
Trapphus:	2 st
Mått på vind:	Nock: ca 3,20 m. Hanbjälke: ca 2,17 m. Bredd: ca. 8,5 m.

Förändringar

1987: Ombyggnad av biograf till dansscen.

1998: Återställande av fasad/skärmatak.

Exteriör karakterisering

Byggnaden är uppförd i sex våningar med ett flackt sadeltak. Den har ett tydligt funktionalistiskt formspråk med släta och odekorerade fasader av rödbrunt tegel samt en tydlig betoning av byggnadens grundvolym. Mot Skanstorget är fasaden utformad med en svagt utskjutande risalit, i övrigt är fasaderna släta.

Sockelvåningen är försedd med stora skyltfönster och är klädd med marmor. Ursprungligen fanns "Biografen Skansen" här. Biografens ursprungliga skärmtak mot Övre Husargatan är bytt, men det nya skärmtaket är utformat i enlighet med den funktionalistiska karaktären. Entréerna är något indragna i fasadlivet och smygarna är marmorklädda. Dörrbladen utgörs av moderna bruneloxerade aluminiumpartier. Mot butiklokalerna förekommer dock ursprungliga dörrblad av ek eller teak. Samtliga skyltfönster är bytta under senare tid.

Gatufasad mot Skanstorget/Övre Husargatan.

Fönstren utgörs av äldre enluftsfnster utan omfattningar, varav flertalet är sammankopplade till fönsterband, vilket förstärker den funktionalistiska karaktären. Mot både Skanstorget och Övre Husargatan finns ursprungliga balkonger med enkla smidesräcken. Gårdsfasaden är tilläggsisolerad och klädd med korrugerad plåt. De ursprungliga piskbalkongerna finns dock bevarade.

Byggnadens taklandskap är ett av få välbevarade i kvarteret. Takfallen mot gatan är väl exponerade från håll. Takfoten är plåtinklädd. Mot gatan är det flacka sadeltaket belagt med rött tegel och taket utgörs av en sammanhängande takyta utan takkupa som fungerar som ett lugnt avslut av fasaden. Taket är tydligt underordnat fasaden. Äldre skorstenar är bevarade. Under senare tid har det tillkommit ett antal moderna huvar samt mobilmaster på taket. Mot gården är taket belagt med röd bandtäckt plåt och här finns en ursprunglig takkupa bevarad.

Interiör karakterisering

Fastigheten har två trapphus med gemensam trapphall, men separata entréhallar och trapplöp, en något ovanlig lösning. Såväl entréhallar, trapphall och trapplöp har en välbevarad karaktär. I entréhallarna är golven belagda med ursprungliga marmormosaikplattor, medan övriga golv och trappor är av terrazzo. Trapporna bevarar sina ursprungliga smidesräcken och handledare av trä. I trapphallen finns ett ursprungligt lanterninfönster, dock igensatt ovanifrån. Samtliga lägenhetsdörrar är moderna, men de ursprungliga dörrfodren är bevarade. Samtliga fönster är bytta, men de ursprungliga fönsterbänkarna av marmor är bevarade. Båda trapphus är försedda med ursprungliga hissar, dock är hisskorgarna ombyggda under senare tid.

Vinden är välbevarad med ursprungliga lägenhetsförråd, tvättstuga och mangelrum. I anslutning till tvättstugan finns ursprungliga spegeldörrblad bevarade. Torkvinden är ombyggd under senare tid med en förändrad planlösning och moderna material. I förrådsdelen är de putsade murstockarna bevarade. Takstolskonstruktionen är ursprunglig.

Särskilt värdefulla detaljer att värna

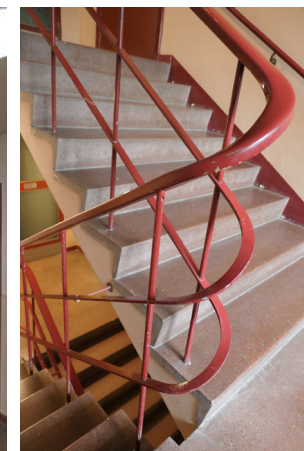
- Gatufasadens välbevarade och funktionalistiska formspråk med marmorklädd sockel, tegelfasader, naturstensklädda entréer, ursprungliga dörrar av trä mot butikerna, fönsterband och ursprungliga balkonger samt karaktéristiskt skärmtak.
- Den obrutna takfoten och det välbevarade, tegletäckta och flacka sadeltaket som är tydligt underordnat fasaden. Takfall mot gatan har en hög exponeeringsgrad och utgör ett viktigt inslag i stadsbilden.
- Ursprunglig takkupa mot tvättstuga i takfallet mot gården.
- Trapphusens ursprungliga golv av marmor och terrazzo, trappor, smidesräcken, lanterninfönster i trapphall, äldre snickerier och fönsterbänkar av marmor.
- Vind med välbevarad planlösning, vindsförråd av trä, ursprungliga murstockar samt äldre spegeldörrblad.

Entréhall.

Trapphall med lanterninfönster.

Ursprungligt trapppräcke.

Ursprunglig hissdörr.

Förråd på vinden.

Tvättstuga med ursprungligt spegeldörrblad.

Antikvarisk bedömning

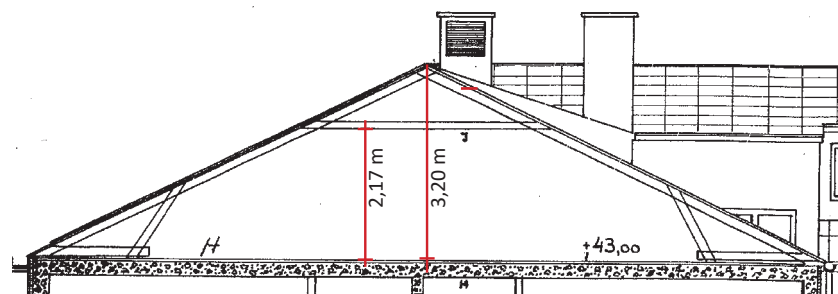
Takfallen mot gatan är välbevarade och exponerade i stadsbilden och har betydelse för både det arkitektoniska uttrycket. Därtill är vinden välbevarad. Takfall mot gata bör bevaras intakt. Tillkommande takkupor skulle få stora negativa konsekvenser för byggnadens arkitektoniska gestaltning där taket är tydligt underordnat fasaden. Tåligheten för förändringar bedöms som mycket liten. Mot gården är den ursprungliga kupan bevarad, dock är plåtarbetena senare.

BBR-krav och vindsinredning

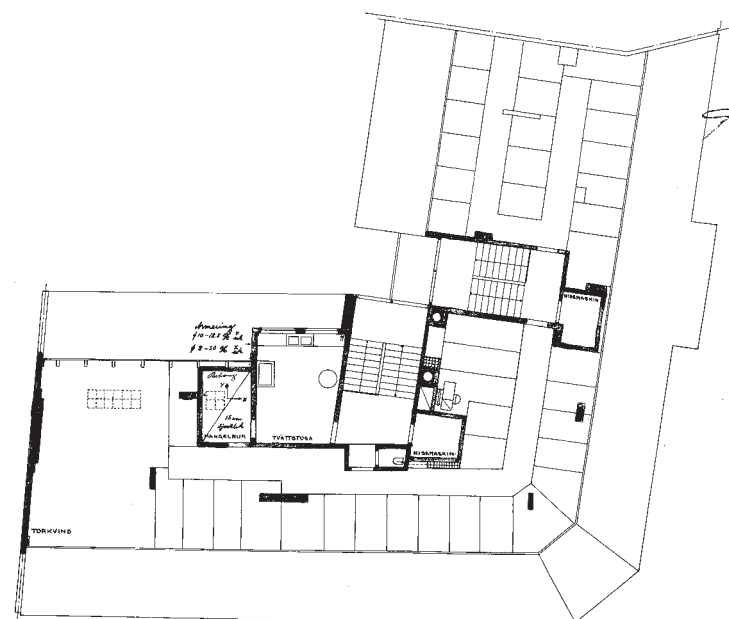
Nockhöjden på vinden är ca 3,2 meter medan hanbjälken ligger på ca 2,17 meter. Minimikrav på 2,10 vid horisontella ytor kan komma att innebära ingrepp i befintlig konstruktion bl a till följd av ny golvkonstruktion som minskar totalhöjden.

Byggnaden har två trapphus, men med gemensam trapphall. Kravet på två av varandra oberoende utrymningsvägar kan därmed vara svårt att uppnå utan ny brandcellsavgränsning mellan trapphallarna, vilket skulle medföra stora konsekvenser för de välbevarade trapphusen. Fönsterutrymning mot gatan skulle riskera att medföra stegpinnar, stigbrygga och dylikt för att räddningstjänsten ska kunna nå fram med sin stegutrustning - vilket skulle få en förfulande inverkan på stadsbilden.

Byggnaden har två hissar (stannar på plan 6), vilka är placerade ett halvplan upp från entréplan och är därmed ej tillgängliga. Hissar är av äldre modell och har små mått.

Uppmätning av vind. Vinden har sådana nockhöjder att vindsinredning är möjlig. Observera att mått är ungefärliga och ritning ej skalenlig.

Originalritning över vinden från 1936. Källa: SBK.

Övre Husargatan 3 (Kommendantsängen 7:18)

Uppförd:	1936
Arkitekt:	Daniel Pehrsson
Antal våningar:	6 samt källare och vind
Urspr. funktion vind:	Torkvind, tvättstuga och förråd samt vindskontor.
Vind idag:	Inredd som bostad (2 st lägenheter) 1986, fläktrum och tvättstuga.
Ursprungligt tak:	Tegeltäckt. Inga kupor mot gatan. Mot gården fanns takkupa mot tvättstuga samt en piskplats.
Tak idag:	Plåttäckt, kupor mot både gård och gata.
Hiss:	Ja, 1 st.
Tillgänglig entré:	-
Trapphus:	1 st
Mått på vind:	-

Förändringar

1986: Vinden inreds som bostad. Tre takkupor tillkom i takfall mot gatan. En ny stor takkupa mot gården ersatte äldre piskplats.

Exteriör karakterisering

Byggnaden är uppförd i sex våningar med ett flackt sadeltak. Den har ett tydligt funktionalistiskt formspråk med släta och odekorerade fasader av rödbrunt tegel samt en tydlig betoning av byggnadens grundvolym. Dock har gatufasadens balkonger under senare tid byggts om till ett burspråk, vilket förtar den modernistiska karaktären något. Sockelvåningen är klädd med marmor. Samtliga skyltfönster är bytta under senare tid mot moderna i aluminium. Fönstren utgörs av äldre enlufts-fönster utan omfattningar, varav flertalet är sammankopplade till fönsterband, vilket förstärker den funktionalistiska karaktären. Gårdsfasaden är kraftigt förändrad genom tilläggsisolering.

Taket utgörs av ett flackt sadeltak belagt med plåt. I båda takfall finns sentida takkupor. Dessa är inte synliga i gatunivå, men skymtar fram från håll. Tvättstugans ursprungliga takkupa mot gården är bevarad, men ombyggd.

Gatufasad mot Övre Husargatan.

Tilläggsisolerad och plåtklädd gårdsfasad.

Interiör karakterisering

Större delen av vinden är sedan tidigare inredd som bostad. På vinden finns även ett fläktrum och en tvättstuga. Då vinden redan är inredd har den inte inventerats inom ramen för föreliggande undersökning.

Särskilt värdefulla detaljer att värna

- Gatufasadens funktionalistiska formspråk med marmorklädd sockel, tegelfasader, naturstensklädd entré och fönsterband.
- Den obrutna takfoten och det flacka sadeltaket.

Antikvarisk bedömning

Senare tillkomna kupor mot gatan har inneburit en negativ påverkan på byggnadens funktionalistiska karaktär. Ytterligare takkupor mot gatan bör ej medges då det skulle innebära ytterligare negativ påverkan.

Övre Husargatan 5 (Kommendantsängen 7:19)

Uppförd:	1936
Arkitekt:	Daniel Pehrsson
Antal våningar:	6 samt källare och vind
Urspr. funktion vind:	Torkvind, tvättstuga, piskplats och förråd.
Vind idag:	Torkvind, tvättstuga och förråd.
Ursprungligt tak:	Tegeltäckt. Inga kupor mot gatan. Mot gården fanns takkupor in mot tvättstuga samt en piskplats nedsänkt i taket.
Tak idag:	Tegeltäckt. Ursprunglig takkupa mot tvättstuga bevarad, fd piskplats överbyggd.
Hiss:	Ja, 1 st.
Tillgänglig entré:	Nej, hiss placerad ett halvplan upp från entréplan.
Trapphus:	1 st
Mått på vind:	Nock: ca 3,4 m. Hanbjälke: ca 2,35 m. Bredd: ca. 13 m.

Förändringar

1988: Nya balkonger, fönsterbyte och tilläggsisolering av gårdsfasader.

Exteriör karakterisering

Byggnaden är uppförd i sex våningar och har en välbevarad exteriör karaktär mot gatan. Formspråket är enkelt och avskalat i funktionalistisk anda. Sockelvåningen är klädd med marmor medan övriga fasader är av rödbrunt tegel. Fasaden saknar dekor utöver balkongerna med sina enkla smidesräcken. Fönstren är bytta under senare tid och utgörs av 2-lufts-fönster samt 1-lufts-fönster som kopplats samman till fönsterband, vilket förstärker den funktionalistiska karaktären. Samtliga skyltfönster är moderna. Entrén bevarar sin ursprungliga omfattning av natursten, men porten är modern. Gårdsfasaden har tilläggsisolerats och är kraftigt förändrad. Sockelvåningen är klädd med steniplattor och övriga våningar med korrugerad plåt. Balkongerna har bytts mot nya med fronter av korrugerad plåt.

Taket är tämligen välbevarat och utgörs av ett flackt sadeltak belagt med tegel. Takfoten är plåtinklädd. Den flacka lutningen gör att taket är tydligt underordnat fasaden och att det inte är synligt från gatunivå. Takfallet mot gatan utgörs än

Fasad mot Övre Husargatan. Taket är tydligt underordnat fasaden.

I takfall mot gården finns tvättstugans takkupa bevarad, dock försedd med nödbalkong.

idag av en sammanhängande takyta utan takkupor. Mot gården är tvättstugans ursprungliga takkupa bevarad, dock är fönstren bytta under senare tid och kupan försedd med en nödbalkong. Den ursprungliga piskplatsen som fanns nedsänkt i gårdssidans takfall har byggts över på 1980-talet. Gårdens takfall är exponerat från håll och de intilliggande fastigheterna samt från Skansberget.

Interiör karakterisering

Fastigheten har endast ett trapphus. Trapphuset har en välbevarad karaktär med ursprungliga trappor av terrazzo försedda med smidesräcken. I entréhallen är golvet belagt med ursprunglig kolmårsmarmor medan övriga golv är belagda med terrazzo. Mellan entréhall och trapphall är de ursprungliga parsvängportarna bevarade. Samtliga lägenhetsdörrar utgörs av moderna säkerhetsdörrar. Samtliga trapphusfönster är bytta, men de ursprungliga fönsterbänkarna av marmor är bevarade. Den ursprungliga hissen byggdes om 2015.

Vinden är välbevarad med tvättstuga och torkvind. Ursprungliga spegeldörrblad är bevarade. I förrådsdelen är förrådets ursprungliga och enkla bräddörrar och

träväggar bevarade liksom putsade murstockar. Takunderbrädningen är dock sentida. Den ursprungliga piskplatsen i takfallet mot gården har byggts över och fungerar idag som förråd.

Särskilt värdefulla detaljer att värna

- Gatufasadens välbevarade och funktionalistiska formspråk med marmorklädd sockel, tegelfasader, naturstensklädd entré, fönsterband och ursprungliga balkonger.
- Den obrutna takfoten och det välbevarade, tegeltäckta och flacka sadeltaket som är tydligt underordnat fasaden.
- Ursprunglig takkupa mot tvättstuga i takfallet mot gården.
- Trapphuset ursprungliga golv av marmor och terrazzo, trappor, smidesräcken, pardörrar i entréhallen och fönsterbänkar av marmor.
- Vind med välbevarad förrådsinredning, tvättstuga och torkvind.

Antikvarisk bedömning

Takfall mot gata bedöms ha en begränsad tålighet för tillkommande takkupor då detta skulle rubba balansen mellan tak och fasad. Däremot skulle t ex takfönster kunna ordnas utan påverkan på stadsbilden och byggnadens arkitektoniska karaktär. Ursprunglig takkupa mot gården bör i första hand bevaras. En mindre ombyggnad ses dock som möjligt. Mot gården har det ursprungligen funnits en piskplats i takfallet, vilken skulle kunna återskapas som en takterrass.

BBR-krav och vindsinredning

Nockhöjden på vinden är 3,4 meter medan hanbjälken ligger på 2,35 meter. Krav på 2,10 vid horisontella ytor kan komma att innebära ingrepp i befintlig konstruktion bl a till följd av ny golvkonstruktion. Takfallet är flackt vilket gör den potentiella boytan begränsad i frågan om inredning utan att utföra större åtgärder så som t ex taklyft. Byggnaden har bara ett trapphus. Kravet på två av varandra oberoende utrymningsvägar måste sannolikt uppfyllas genom fönsterutrymning mot gatan. Taket kan behöva kompletteras med stegpinnar, stigbrygga och dylikt för att räddningstjänsten ska kunna nå fram med sin stegutrustning. Byggnaden har en hiss (stannar på plan 6), vilken är placerade ett halvplan upp från entréplan och är därmed ej tillgänglig. Hiss är av äldre modell och har små mått.

Entréhall med golv av kolmårdsmarmor och ursprungliga parsvängdörrar.

Ursprunglig trappa av terrazzo med smäckert smidesräcke.

Ursprungliga vindsförråd med enkla brädvägg.

Ursprungligt spegeldörrblad mot fd piskplats.

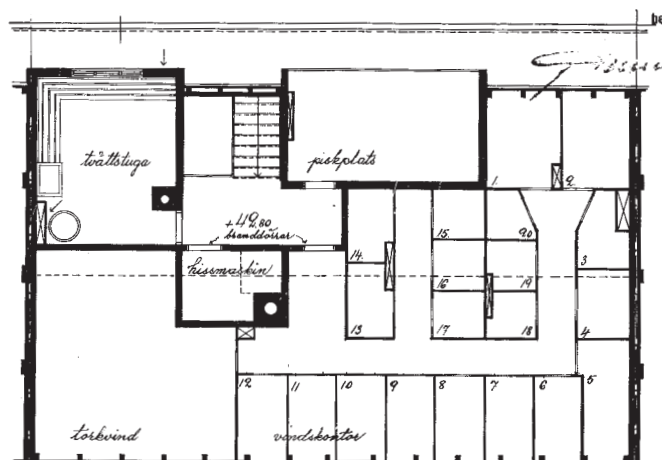
Ursprunglig tvättstuga med äldre spegeldörrblad.

Ursprunglig piskplats som har byggts över på 1980-talet.

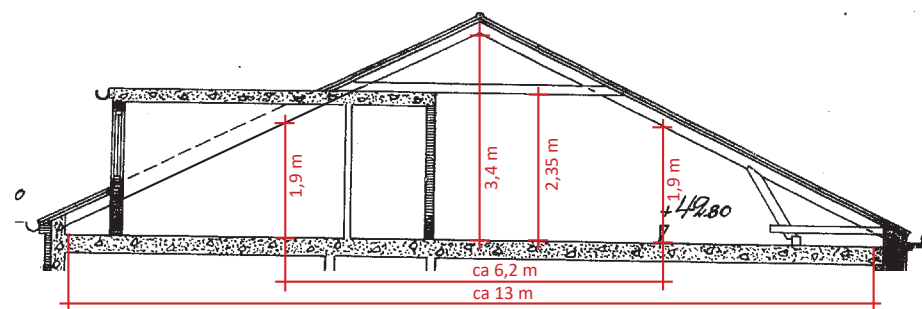
Originalritningar från 1936. Mot gatan fanns inga takkupor. Mot gård-
en fanns takkupa mot tvättstuga samt en piskplats i takfallet. Källa:
Stadsbyggnadskontoret.

Originalritning vind från 1936. Vinden fungerade som tvättstuga,
torkvind, piskplats och förråd. Källa: Stadsbyggnadskontoret.

Ursprunglig torkvind med tvättlinor.

Uppmätning av vind. Vinden har sådana nockhöjder att vindsinredning är möjlig. Den flacka
taklutningen gör dock den potentiella boytan begränsad utan större ingrepp så som t ex taklyft.
Observera att mått är ungefärliga och ritning ej skalnlig.

Övre Husargatan 7 (Kommendantsängen 7:20)

Uppförd:	1936
Arkitekt:	Daniel Pehrsson
Antal våningar:	6 samt källare och vind
Urspr. funktion vind:	Torkvind, tvättstuga och förråd samt piskplats.
Vind idag:	Torkvind, tvättstuga och förråd.
Ursprungligt tak:	Tegeltäckt. Inga kupor mot gatan. Mot gården fanns takkupor in mot tvättstuga.
Tak idag:	Tegeltäckt. Ursprunglig takkupa mot tvättstuga bevarad, piskplats överbyggd.
Hiss:	Ja, 1 st.
Tillgänglig entré:	Nej, hiss placerad ett halvplan upp från entréplan.
Trapphus:	1 st
Mått på vind:	Nock: ca 3,4 m. Hanbjälke: ca 2,4 m. Bredd: ca. m.

Förändringar

1988: Nya balkonger, fönsterbyte och tilläggsisolering av gårdsfasader.

Exteriör karakterisering

Byggnaden är uppförd i sex våningar och har en välbevarad exteriör karaktär mot gatan. Gatufasaden har en gemensam utformning och materialbehandling med den intilliggande byggnaden på Övre Husargatan 5. Formspråket är enkelt och avskalat i funktionalistisk anda. Sockelvåningen är klädd med marmor medan övriga fasader är av rödbrunt tegel. Fasaden saknar dekor utöver balkongerna med sina enkla smidesräcken. Fönstren är bytta under senare tid och utgörs av 2-lufts-fönster samt 1-lufts-fönster som kopplats samman till fönsterband, vilket förstärker den funktionalistiska karaktären. Samtliga skyltfönster är moderna. Entrén bevarar sin ursprungliga omfattning av natursten, men porten är modern. Gårdsfasaden har tilläggsisolerats och är kraftigt förändrad. Sockelvåningen är klädd med steni-plattor och övriga våningar med korrugerad plåt. Balkongerna har bytts mot nya med fronter av korrugerad plåt.

Taket är tämligen välbevarat och utgörs av ett flackt sadeltak belagt med tegel. Takfoten är plåtinklädd. Den flacka lutningen gör att taket är tydligt underordnat

Fasad Övre Husargatan 5-7. Taket är tydligt underordnat fasaden.

I takfall mot gården finns tvättstugans takkupa bevarad.

fasaden och att det inte är synligt från gatunivå. Takfallet mot gatan utgörs än idag av en sammanhängande takyta utan takkupor. Mot gården är tvättstugans ursprungliga takkupa bevarad, dock är fönstren bytta under senare tid och kupan försedd med en nödbalkong. Den ursprungliga piskplatsen som fanns nedsänkt i gårdssidans takfall har byggts över på 1980-talet. Gårdens takfall är exponerat från håll och de intilliggande fastigheterna samt från Skansberget.

Interiör karakterisering

Fastigheten har endast ett trapphus. Trapphuset har en välbevarad karaktär med ursprungliga trappor av terrazzo försedda med smidesräcken. I entréhallen är golvet belagt med ursprunglig kolmårsmarmor medan övriga golv är belagda med terrazzo. Mellan entréhall och trapphall är de ursprungliga parsvängportarna bevarade. Samtliga lägenhetsdörrar utgörs av moderna säkerhetsdörrar. Samtliga trapphusfönster är bytta, men de ursprungliga fönsterbänkarna av marmor är bevarade. Den ursprungliga hissen byggdes om 2015.

Vinden är välbevarad med ursprungliga lägenhetsförråd, tvättstuga och torkvind. Ursprungliga spegeldörrblad är bevarade. I förrådsdelen är förrådens ursprungliga och enkla bräddörrar och träväggar bevarade liksom putsade murstockar.

Stora delar av takkonstruktionen är ursprunglig. Takunderbrädningen är dock sentida. Den ursprungliga piskplatsen i takfallet mot gården har byggts över och fungerar idag som förråd.

Särskilt värdefulla detaljer att värna

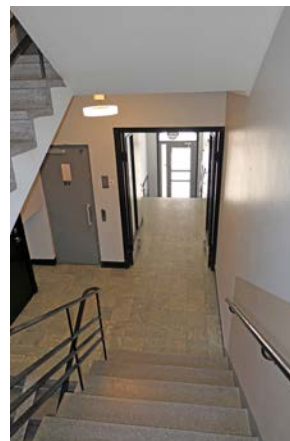
- Gatufasadens välbevarade och funktionalistiska formspråk med marmorklädd sockel, tegelfasader, naturstensklädd entré, fönsterband och ursprungliga balkonger.
- Den obrutna takfoten och det välbevarade, tegeltäckta och flacka sadeltaket som är tydligt underordnat fasaden.
- Ursprunglig takkupa mot tvättstuga i takfallet mot gården.
- Trapphuset ursprungliga golv av marmor och terrazzo, trappor, smidesräcken, pardörrar i entréhallen och fönsterbänkar av marmor.
- Vind med välbevarad förrådsinredning, tvättstuga och torkvind.

Antikvarisk bedömning

Takfall mot gata bedöms ha en begränsad tålighet för tillkommande takkupor då detta skulle rubba balansen mellan tak och fasad. Däremot skulle t ex takfönster kunna ordnas utan påverkan på stadsbilden och byggnadens arkitektoniska karaktär. Ursprunglig takkupa mot gården bör i första hand bevaras. En mindre ombyggnad ses dock som möjligt. Mot gården har det ursprungligen funnits en piskplats i takfallet, vilken skulle kunna återskapas som en terrass.

BBR-krav och vindsinredning

Nockhöjden på vinden är ca 3,4 meter medan hanbjälken ligger på ca 2,40 meter. Krav på 2,10 vid horisontella ytor kan komma att innebära ingrepp i befintlig konstruktion bl a till följd av ny golvkonstruktion. Takfallet är flackt vilket gör den potentiella boytan begränsad i frågan om inredning utan att utföra större åtgärder så som t ex taklyft. Byggnaden har bara ett trapphus. Kravet på två av varandra oberoende utrymningsvägar måste sannolikt uppfyllas genom fönsterutrymning mot gatan. Taket kan behöva kompletteras med stegpinnar, stigbrygga och dylikt för att räddningstjänsten ska kunna nå fram med sin stegutrustning. Byggnaden har en hiss (stannar på plan 6), vilken är placerade ett halvplan upp från entréplan och är därmed ej tillgänglig. Hiss är av äldre modell och har små mått.

Trapphall med golv av kolmårdsmarmor och ursprungliga parsvängdörrar.

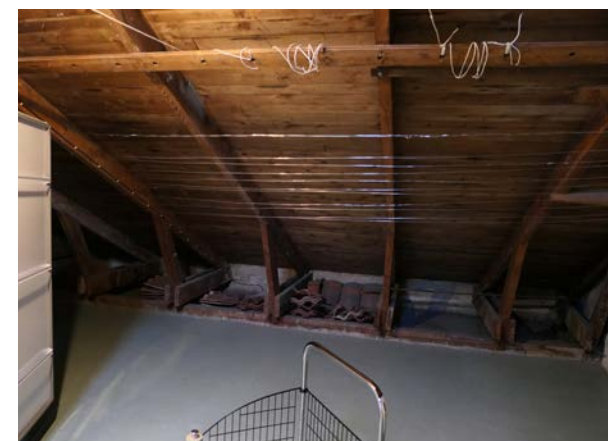
Ursprunglig trappa av terrazzo med smäcker smidesräcke.

Ursprungliga vindsförråd med enkla brädvägar.

Ursprunglig tvättstuga med äldre spegeldörrblad.

Ursprunglig torkvind.

Övre Husargatan 9-11/Risåsgatan 1 (Kommendantsängen 7:22)

Uppförd:	1986
Arkitekt:	Riksbyggen
Antal våningar:	7 samt inredd vindsvåning och källare och vind
Urspr. funktion vind:	Inredd vindsvåning (plan 9) installationsvind (plan 10).
Vind idag:	Se ovan.
Ursprungligt tak:	Plåttäck. Inverterade takkupor mot gata och gård.
Tak idag:	Lika ursprungligt tak.
Hiss:	Ja, 4 st.
Tillgänglig entré:	-
Trapphus:	4 st
Mått på vind:	Vind ej inventerad.

Förändringar

1998: Fasadförändring, balkong tillkommer mot Övre Husargatan i vindsvåning.
2000: Inglasning av balkonger.
2000: Bygglov söks för ny altan i takfall mot gården.

Exteriör karakterisering

Byggnaden är uppförd i 4-7 våningar samt försedd med inredd vindsvåning. Fasaderna är av rödbrunt tegel utan fasadutsmyckning utöver balkonger. Fasadernas utformning markerar subtilt den tidigare fastighetsgränsen mellan de tre sekelskifteshusen som byggnaden ersatte, detta bl a genom olika fönstersättning och nyans på teglet. Fönstersättningen är varierad med olika fönstertyper, varav vissa är högsmla med nedre tät fyllning. I sockelvåningen förekommer välvda skyltfönster som ger byggnaden en tydlig postmodern prägel. Det förekommer både öppna och inglasade balkonger.

Byggnaden håller samma takfotslinje som de intilliggande 1930-talshusen, däremot reser sig det plåttäckta taket sig över de äldre byggnaderna. Det brutna sadeltaket är högre och försett med stora inverterade takkupor. Mot Risåsgatan

är taket utformat med dubbla takvåningar. Takets form och takkupor bidrar starkt till den postmoderna karaktären. Dock avviker taket i form, storlek och uttryck tydligt från den äldre bebyggelsen i kvarteret.

Interiör karakterisering

Då byggnaden är sentida och vinden redan ursprungligen inreddes som bostad har interiören inte inventerats.

Särskilt värdefulla detaljer att värna

- Takfotslinjen som binder samman byggnaden med de intilliggande äldre byggnaderna.

Antikvarisk bedömning

Taket försågs redan ursprungligen med takkupor. Vid eventuella framtida förändringar bör hänsyn tas till både den enskilda byggnadens postmodernistiska karaktär och stadsbilden.

Källor och litteratur

Lönnroth, Gudrun (red.) (1999). Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg: ett program för bevarande. D. 1. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret

Skanstorget - ett kulturmiljöunderlag (2010). Stadsbyggnadskontoret.

Arkiv

Stadsmuseets faktarum

Tidningsartiklar och fotografier

Stadsbyggnadskontorets arkiv

Bygglovhandlingar och ritningar

Stads- och regionarkivet

Kartor och ritningar